

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

P E S M I

FRAN ELLER

V GAJU

Sem v tihi se izgubil gaj,
v zelenja žametni sijaj
in že sem ko zagrnjen v raj,
jaz sam, njegov Adám.

Macesni le stoje z menó,
kako pogumno in krotkó
in ravno se do solnca pno!
Zrem jih in me je sram.

Ne vem več, kaj je tržni hrup
in ženskih usten med in strup,
objest ljudi in njih obup —
o, sreča biti sam!

In skrivoma le skoz šumad
gre komaj slišno angel zlat,
prozornih kril še čutim hlad
in spet sem čisto sam.

In svet pokoj vsenaokrog
praznuje gora, strn in log,
nad mano le nebo in Bog,
z njim pod večer kramljam.

MOJ DOM

Ne bom si z róko skruno
tramovja pod jasnine modre pel,
podiral tenkovršnih jêl
ne bom, da nizkim so pragovom bruno.

Tesnó je med zidovi,
in rad ne spušča jim se v pusti mrak
vsesvobodnega solnca trak,
ljubezni so pobeljeni grobovi.

Črtí jih čisti plamen
in volhki jim vihar sovrag je ljut,
moj dom očetni, kdaj razsut
je že, ostal ga ni na kamnu kamen!

Ne bom z usode treski
pod strehe trhlim ščitom se boril,
mehkužnik za debelo skrtil
se tiščal kakor školjka v plitvem peski.

Moj dom domovi tuji
so vsi, raztreseni v dolžino cest,
nobenemu pa nisem zvest,
življenju le, ki mimo vrat jim struji.

Kot enega šatora
majave so mi piramide... v noč
postavljam jih počivajoč
in rušim zopet sam, ko vstaja zora.

KI SO NA POL

Ki so na pol samo, in božjih jez
jih kuje kladivo, a ne dokuje,
nad nje jih ni, da bi za krivdo huje
trpeli pod jekleni strop nebes.

Vse ljubijo, kar čudežno je, tuje,
a tesna jih na dom priklepa vez,
in vidijo skoz pestro laž zaves,
a kar vedo, je želo le, ki truje.

Na dvoje trga vera jih in dvòm,
oklevajo, ženó se nepozvanci
za cilji, sanjanimi v daljah krutih.

Razpeti med zenitom in brezdnòm
visé, zavržki ne in ne izbranci,
ptice, ki jim je težko na perutih.

PERUTI

Razpeti bodro spróščene peruti,
v prostranstva široširna, sam svoj brod,
ko sokol selec dvigniti se, vzpluti,
in nikdo ti ne pravi kam ne kod!

Pod tabo senčni dremljejo gozdovi,
a senco tvojo je odplašil dan,
tam doli ubežna tava med mrakovi,
topi jo luč, ki lije se v ravan.

Pa čez morja brezbrežja valovita
ti samo solnce kompas je plamteč,
vzletiš, in zastrmi azur zenita,
in niže sklanja grbava se kleč.

In krog za krogom više si nad sabo,
vsemir, kako razmaknjen je in tih!
Kdo proti tebi še in kdo je s tabo?
Le en edini: vetra božji dih.

V pogonu kril otet telesa teže,
vrhovom in globinam si gospod —
skoz rezki zrak peres ostrina reže
z brzdanim ritmom ti nevidno pot
preko plešin ledenega pogorja
in dimastih mravljišč v daljin sijaj,
v deželo, ki jo ljubiš, kjer obzorja
cvetó, in gruden mil je kakor maj.

EMOCIONALNA STRUKTURA OSEBNOSTI

FRANCE VEBER

— le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas —
Pascal, Pensées sur la religion.

Menda mi bo vsak priznal, da tvorita eno najznačilnejših strani človeškega življenja sreča in nesreča; zato ni čudno, da je že Aristotel postavil tezo: bistveni znak vsakega živega bitja je stremljenje po sreči. In v istini si najbujnejša fantazija ne more zamisliti posledic, ki bi nastale, če bi ta činitelja iz človeškega življenja kratkomalo izpadla. Življenje bi v hipu zastalo, kakor zastane plaz, ko preneha sila, ki ga tira naprej. Torej je tem važnejše vprašanje, ali gre pri obeh pojavih, kakor meni Aristotel, zares za sestavna činitelja vsega življenja, ali pa se tudi na tej točki javlja značilna razlika med človekom in ostalimi živimi bitji.

Predvsem naj ugotovim, da sta sreča in nesreča življenska činitelja; zato bi ju zaman iskali v fizični narodi in je vsaka nasprotna domneva zgrajena na metaforičnem izraževanju ali na poduševljevanju mrtvih reči (n. pr. «srečna» dolina, «nesrečno» jadransko morje). Pa tudi duševno narodo zadevata ta dva činitelja samo po enem njenem delu, kar uvidimo takoj, če pomislimo, da razpada vse doživetje v umsko in nagonsko. Mislimo si

živo bitje, ki naj bo že načelno brez čuvstvovanja in stremljenja: tako bitje bi bilo pri vsem svojem umskem razvoju izven sreče ter nesreče. Torišče sreče je le nagonška duševnost.

Ker ni izkustveno danega življenja, ki bi ne bilo hkratu nagonško, in ker vsako živo bitje v istini stremi po ugodju ter zavrača neugodje, je jasno, da sovпада Aristotelova definicija sreče z enačbo: srečen biti = pozitivno čuvstvovati, nesrečen biti = negativno čuvstvovati. In to Aristotelovo pojmovanje si je osvojila tudi poznejša psihologija, ki še danes govori o sreči le v tem najširšem pomenu. Torej pa so tem važnejša dejstva, ki zahtevajo ožje pojmovanje sreče. Mislimo si živo bitje, — na nižji razvojni stopnji je nebroj takih bitij, — ki bi imelo poleg primitivnega, recimo čutno-predstavnega umskega doživetja le še enako primitivno nagonško, kakor se javlja n. pr. v nasladnem čuvstvanju gole «prijetnosti», oziroma «neprijetnosti» temperature, hrane, svetlobe, telesnih gibov itd. Tudi tako bitje utegne v danih okoliščinah doživljati trajno in maksimalno ugodje ali neugodje in vendar ga, kolikor mu pripisujemo samo tako čuvstvovanje, evidentno ne moremo imenovati ne «srečno» ne «nesrečno». Seveda se nam zdi črviček v zrahljani in namočeni zemlji srečen, v trdih in od solnca razbeljenih kepah pa nesrečen; toda v takem slučaju vlagamo v črvička (ptico v gozdu — v kletki itd.) svoje nagonško življenje: mi pa bi v takem položaju ne doživljali le čuvstva gole prijetnosti, oziroma neprijetnosti, temveč obenem še povsem drugačno čuvstvo veselja, oziroma žalosti ali radosti, oziroma tuge. Torej zadeva sreča ter nesreča v ožjem pomenu besede samo to posebno drugovrstno čuvstvovanje, pa naj bo sicer, kot velja to v našem primeru, v razvojnem oziru tudi samo na zgolj nasladnem čuvstvanju zgrajeno. In če bi tudi sami v položaju črvička imeli le čuvstva še tolike prijetnosti, oziroma neprijetnosti, a bi bili brez «radosti», oziroma «tuge», bi se tudi sebi ne zdeli ne «srečni» ne «nesrečni».

Vsekakor vsebujejo podani primeri novo delitev čuvstvovanja. So čuvstva, ki sloné samo na umskem doživetju. N. pr. že omenjena čuvstva prijetnosti ter neprijetnosti se grade neposredno na občutkih temperature, vonja, svetlobe itd., čuvstva lepote ter grdote na razvojno višjih predstavah slike, melodije, sploh najrazličnejših «likov», «logična» čuvstva, t. j. čuvstva «resnice» ter «neresnice» na mislih, čuvstva «prostosti» ter «neprostosti», t. j. «elevterična» čuvstva na takim ali drugačnem («svežem» ali «trudnem») poteku umskega doživetja itd. So pa še čuvstva, ki sloné na čuvstvih prve vrste: lačni bi se ne veselil hrane, če bi ne doživljal ob njej nasladnega ugodja, siromak bi se pozimi ne

žalostil mraza, če bi mu ne donašal nasladnega neugodja; pa tudi sicer se moremo v tem ožjem zmislu veseliti ali žalostiti izključno le vsega tega, kar nam vzbuja (ali nam je vsaj vzbujalo) še posebno pozitivno ali negativno čuvstvovanje. Pomen te delitve se pokaže tudi na problemu v r e d n o t.

Saj bi bili brez čuvstvovanja za «vrednote» popolnoma slepi. Pač pa utegne čuvstveno razmerje do vrednot biti dvojno. Ko doživljamo n. pr. ugodje tople kopeli ali neugodje hudega mraza, se nam kopel le prikazuje kot prijetna, mraz kot neprijeten; v takem primeru pozitivno ali negativno nasladno vrednoto samo «čutimo», samo pasivno «dojemamo». Ko pa se kopeli ali mraza na podlagi takega ugodja ali neugodja hkratu veselimo ali žalostimo, postaja prijetnost kopeli ali neprijetnost mraza obenem n a s s a m e «zadevajoča»: šele v takem primeru ti vrednoti obenem «občutimo», si ju obenem aktivno «osvajamo». Enako nam golo estetsko čuvstvovanje tako rekoč le kaže lepoto ali grdoto pojavov in enako nam napravi šele na njem zgrajeno čuvstvo veselja ali žalosti to estetsko vrednoto nas same zadevajočo ter v tem zmislu «našo», «občuteno». Tako pa tudi na splošno vidimo, da sovpadе gori podana delitev med čuvstvi z bistveno pomembnejšo drugačno delitvijo: je to delitev med čuvstvi, s katerimi pristojne vrednote zgolj pasivno dojemamo, in med čuvstvi, s katerimi si iste vrednote v orisanem zmislu aktivno osvajamo. In z ozirom na problem človeške sreče je zdaj reči, da zadeva n e p o s r e d n o le osvojevalno čuvstvovanje in ne dojemalnega.

Vendar pa razpada to osvojevalno čuvstvovanje v dve vrsti. Tako nam utegne n. pr. uživanje jedi biti povod za naknadno dvojno posebno čuvstveno stališče napram njej: ali da se je le veselimo ali pa da jo še posebej kot «dobro» jed «ocenjujemo» ali «presojamo». V obeh primerih gre za čuvstveno osvojevanje nasladne vrednote; toda v prvem slučaju se vrši to osvojevanje zgolj «subjektivno», le za nas same «veljavno», v drugem pa takó, da smatramo tako osvojevanje jedi tudi za vsakega drugega kot enako «obvezno». Dokler smo napram jedi, pijači itd. le v razmerju veselja ali žalosti, se nam tudi zdi samo ob sebi umevno znano načelo: de gustibus non disputandum. Ko pa prehajamo napram jedi, pijači itd. v razmerje čuvstvenega ocenjevanja, se nam to načelo tudi tu, na golem nasladnem polju, na mah ne zdi več veljavno. Pri ostalih vrednotah je oboja možnost takega «subjektivnega» ali «objektivnega» čuvstvenega osvojevanja pristojnih pojavov še česče obistinjena. Na primer tudi najlepših umotvorov se utegnemo ali tako rekoč samo záse le veseliti ali pa jih z ozirom na njih lepoto še posebej čuvstveno soditi, ceniti in

je vsa «umetnostna kritika» v najožjem pomenu besede neposredno zgrajena vprav na takem čustvenem presojanju umotvorov. Torej razpada čustveno osvajanje vrednot v dve vrsti, v reaktivno ali subjektivno osvajanje (veselje ali žalost) in v judikativno ali objektivno (pozitivno ali negativno cenitev). Ta delitev omogoča tudi ožjo opredelbo sreče ter nesreče, ker je pač na prvi pogled vidno, da sovpadata ta dva činitelja po svojem neposrednem psihološkem jedru le z reaktivnim osvajanjem vrednot: našo srečo odloča vprašanje, koliko nas pojavi veselje, ne pa žalost, in ne vprašanje, ali je naše judikativno ocenjevanje pojavov pozitivno ali negativno; zato stremimo po veselju in zavračamo žalost, ne stremimo pa že naprej po pozitivnih — cenitvah pojavov in ne zavračamo negativnih.

Med reaktivnim in judikativnim osvojevalnim čustvovanjem nahajamo še posebno dvojno razmerje. Veselimo se n. pr. jedi ali umotvora že toliko in samo toliko, kolikor nam pač vzbujata nasladno ali estetsko ugodje; ko pa jed ali umotvor kot nasladno ali estetsko vrednoto «sodimo», «cenimo», se vedno sklicujemo še na posebne lastnosti, ki naj nam to vrednoto tudi utemeljujejo (n. pr. jed ima take in take snovne in vzporedne okusne kvalitete, umotvor je zgrajen na ritmiki barv, prilagojeni ritmiki tega, kar te barve vsebinsko izražajo). V tem zmislu torej velja, da je vsako reaktivno čustveno osvajanje vrednot neposredno, judikativno pa posredno. Ker pa je neposredno stališče razvojna podlaga posrednemu, je vsa čustvena judikacija psihološko-razvojno zgrajena na subjektivno-reaktivni čustvenosti in ne obratno: človek se more pojavov poljubno veseliti ali žalostiti, četudi bi mu manjkala vsaka sposobnost njih judikativnega precejevanja; nemožen pa je človek, ki naj bi pojave judikativno precejeval, ki pa naj bi bil že načelno nesposoben, se kakršnihkoli pojavov tako rekoč tudi záse veseliti ali žalostiti. Tej nesporni psihološko-razvojni zavisnosti judikativnega osvajanja vrednot od reaktivnega pa odgovarja enako nesporna diametralno nasprotna normativno-logična zavisnost — reaktivnega osvajanja vrednot od judikativnega. To drugo zavisnost potrjuje in zahteva že aksiom, da naj bo naša subjektivno doživeta «sreča» tudi objektivno fundirana, aksiom, ki ga lahko tudi takole izrazimo: tudi zgolj reaktivno veselje in zgolj reaktivna žalost utegne dobiti značaj objektivne veljavnosti in ga dobiva vselej tedaj, ko se veselimo pojavov, ki jih tudi judikativno pozitivno presojamo, in ko se žalostimo pojavov, ki jih tudi judikativno negativno presojamo. Torej je res v razvojnem po-

gledu judikativna čuvstvenost zgrajena na reaktivni, v normativnem pogledu pa nasprotno reaktivna na judikativni.

Do enakega izsledka nas vede še posebna funkcija reaktivnega in judikativnega osvojevalnega čuvstvovanja. Ko n. pr. jed ali sliko uživamo, nam je jed «prijetna», slika «lepa»; ko pa se jedi in slike na podlagi tega uživanja obenem veselimo ali ju čuvstveno celó ocenjujemo, nam postajata oba pojava še v najožjem pomenu besede «vredna»: jed nam je «vredna» kot prijeten pojav, slika kot lep. Reaktivno in judikativno osvojevalno čuvstvovanje lahko zdaj kratko nazivamo reaktivno in judikativno vrednočenje pojavov, ki je z njih vrednostjo ali nevrednostjo v enakem razmerju kot ga nahajamo na spodnji razvojni liniji n. pr. med nasladnim, estetskim uživanjem teh pojavov in pa njih prijetnostjo (neprijetnostjo), lepoto (grdoto). Ta vrednost kot posebna vrednota (prijetnih, lepih...) pojavov pa je dvojna, subjektivna ali objektivna: pojavi se nam kažejo ali samo «za nas» ali za «vsakega» vredni; že po vsem rečenem je prvi slučaj dan z reaktivnim vrednočenjem pojavov, drugi pa z judikativnim. Izklesana posebna funkcija vrednočenja pa zdaj še enako posebej razlaga, da in zakaj je v razvojnem oziru judikativno vrednočenje zgrajeno na reaktivnem, v normativnem oziru pa reaktivno na judikativnem. Kolikor naj nam postanejo pojavi «za vsakega» vredni, morajo postati predhodno «nam samim» vredni: reaktivno vrednočenje je razvojni pogoj judikativnega; kolikor pojavi nele so, ampak naj so «nam» vredni, toliko naj so «splošno» vredni: judikativno vrednočenje je normativna osnova reaktivnega. — Orisano osvojevalno čuvstvovanje pa ne obsega vse reaktivne in judikativne čuvstvenosti, za kar naj pričata čuvstveni dvojici: ljubezen — sovraštvo in spoštovanje — zaničevanje. Saj je med ljubeznijo, oziroma sovraštvom in spoštovanjem, oziroma zaničevanjem kaj podobno, dà, enako razmerje, kot smo ga našli med doslej orisanim reaktivnim in judikativnim vrednočenjem; «veselju», oziroma «žalosti» tam odgovarja tu ljubezen, oziroma sovraštvo, pozitivni, oziroma negativni «cenitvi» pojavov tam pa spoštovanje, oziroma zaničevanje tu. Dasi torej gre tudi pri ljubezni in sovraštvu nedvomno za reaktivno vrednočenje, pri spoštovanju in zaničevanju pa za judikativno, pa se to vrednočenje v ostalem bistveno razlikuje od doslej orisanega. Sem spada v prvi vrsti važna ugotovitev, da ima oboje vrednočenje že načelno različne objekte; kar namreč v dosedanjem zmislu tako ali drugače vrednotimo, t. j. česar se «veselimo» ali «žalostimo» in kar na tej osnovi pozitivno ali negativno «ocenjujemo», vsega tega in uprav vsega tega ne moremo ne ljubiti ne

sovražiti, ne spoštovati ne zaničevati. N. pr. veselimo se slastne pečenke, lepe slike, resnične misli, svobodnega poteka doživetij in vse to obenem pozitivno cenimo; kdo pa more pečenko, sliko, misel, doživljajski potek v strogem pomenu besede «ljubiti» ali «spoštovati», namreč tako ljubiti ali spoštovati, kakor neštetokrat ljubi ali spoštuje — osebe? Že s tem je rečeno, da so edini objekti ljubezni ter sovraštva in spoštovanja ter zaničevanja le subjekti personalnega, osebnostnega značaja («jaz», «ti», «on»), kratko: le najrazličnejši jaz i v najožjem pomenu besede. Važnost tega dodatka se zrcali še v dejstvu, da tudi živalskih subjektov ne moremo v strogem pomenu besede ne ljubiti in ne sovražiti, ne spoštovati in ne zaničevati. O pastirju, ki pravijo, da ljubi svoje ovce in sovraži volka, bi morali pravilneje reči, da ga ovce veselé, volk pa žalosti in da so mu na tej osnovi prve seveda vredne, drug pa nevreden — ali pa da so vsaj n j e m u te živali prave, osebnostne individualnosti; samo na temelju takega (in pri našem pastirju sevé kaj umljivega) poosebljevanja moremo tudi živali «ljubiti» in «spoštovati» ter sovražiti in zaničevati.

Torej je temeljna razlika med doslej orisanim in pravkar obravnavanim vrednočenjem osnovana na enako temeljni razliki med načelnimi objekti prvega in drugega; je to razlika med stvarmi («rečmi») in osebami, pri čemer razpadajo prve v neduševne («mrtve») in duševne stvari, kot duševne pa še posebej v «živalske» (ali tudi «rastlinske») subjekte in v najrazličnejša (rastlinsko-živalska ali tudi osebnostna) doživetja sama. Samo vsega tega (n. pr. hrane, slike, živali, lastnih ali tujih doživetij itd.) se veselimo ali žalostimo in samo vse to tudi pozitivno ali negativno ocenjujemo; samo — osebe pa ljubimo ali sovražimo ter spoštujemo ali zaničujemo. Zato naj imenujem reaktivno ter judikatивно vrednočenje prve vrste (n. pr. veselje — cenitev) stvarno vrednočenje, ono druge vrste (n. pr. ljubezen — spoštovanje) pa osebnostno. Iz te razlike pa izvira sama po sebi še druga razlika med stvarnim in osebnostnim vrednočenjem, ki je obenem v neposredni zvezi z nam že znanim dejstvom, da moremo pojave le toliko stvarno vrednotiti, kolikor nam sicer vzbujaajo posebna čuvstva. Vprav za osebnostno vrednočenje pa ta zavisnost že načelno ne velja. Ljubezen in sovraštvo ter spoštovanje in zaničevanje so že načelno neposredna vrednočenja in je naravnost smešno misliti, da bi se n. pr. (prava) ljubezen ali (pravo) spoštovanje do neke osebe tako opiralo ali sploh moglo opirati še na posebno čuvstvovanje spričo nje, kakor se n. pr. pač veselje na slastni pečenki opira na nasladno uživanje, veselje na lepi sliki

na estetsko itd. Sicer moremo tudi osebe enako zgolj posredno vrednotiti, t. j. se jih n. pr. le «veseliti» ali jih le «ceniti» (takó vrednoti n. pr. delodajalec svoje delavce, ki mu s svojim delom množé premoženje); toda v takem primeru so pač tudi osebe objekti «stvarnega» vrednočenja, ne pa — ljubezni in spoštovanja. Vsak tak slučaj je torej le nasprotni analogon gori omenjenega «poosebljevanja» reči: kot utegnejo poosebljene reči postati objekti recimo neposredne ljubezni, tako utegnejo osebe po nasprotnem psihološkem procesu dobiti mesto reči in s tem obenem postati objekti zgolj stvarnega, posrednega vrednočenja. Vse to pa tem bolj dokazuje, da je vsako stvarno vrednočenje vsaj končno osnovano na posebnem čuvstvanju spričo svojega objekta in v tem zmislu posredno, da pa je vsako osebnostno vrednočenje brez take posebne čuvstvene osnove in v tem zmislu neposredno. Ta razlika dokazuje še tretjo razliko med stvarnim in osebnostnim vrednočenjem, iz katere sledi enako posebna razlika tudi med legitimnimi objekti prvega in drugega vrednočenja, namreč med — reči in osebami.

O stvarnem vrednočenju že vemo, da nam prikazuje svoje objekte v luči posebne vrednote, namreč «vrednosti» ali «nevrednosti»; seveda pripada enaka funkcija tudi osebnostnemu vrednočenju: kolikor osebe ljubimo ali sovražimo in morda celo spoštujemo ali zaničujemo, nam tudi postajajo v enakem ožjem pomenu besede «vredne» ali «nevredne». V tem zmislu nahajamo vredne (nevredne) reči in vredne (nevredne) osebe, stvarno in osebnostno vrednost. Iz podane razlike med posrednim stvarnim vrednočenjem in neposrednim osebnostnim pa sledi zdaj enaka temeljna razlika tudi med stvarno in osebnostno vrednostjo, namreč da je prva le posredna in v tem zmislu relativna, druga in samo druga pa neposredna in v tem zmislu absolutna. Zato ima ta, osebnostna vrednost ali nevrednost tudi posebno ime, glasi se «d o b r o t a» ali «z l o b a». Reči in samo reči so «vredne» ali «nevredne», osebe in samo osebe pa «dobre» ali «zle» in vse še s to posebno fundamentalno razliko, da so reči le toliko vredne ali nevredne, kolikor so sicer določene po posebni vrednoti, torej kolikor so n. pr. prijetne ali neprijetne, lepe ali grde itd., da pa so samo osebe po lastnem sestavnem bistvu dobre ali zle: reči so same po sebi že načelno vrednostno indiferentne, osebe so že same po sebi in to načelno vredne ali nevredne. V ostalem pa gre seveda tudi tu reaktivnemu osebnostnemu vrednočenju (ljubezni — sovraštvu) aspekt «subjektivnega» prikazovanja dobrote ali zlobe, judikativnemu (spoštovanju — zaničevanju) pa «objektivnega»: ko osebo le ljubimo ali sovražimo, se nam zopet zdi le «z naše strani»

dobra ali zla; ko pa jo tudi spoštujemo ali zaničujemo, se nam zdi enaka reakcija napram njej «za vsakega» obvezna. Torej pa je upravičena domneva, da je tudi ostalo razmerje med reaktivnim in judikativnim osebnostnim vrednočenjem enako že znanemu dvojnemu razmerju med reaktivnim in judikativnim stvarnim vrednočenjem, namreč da je reaktivno osebnostno vrednočenje razvojna osnova judikativnega, da pa je judikativno osebnostno vrednočenje edino normativno merilo za reaktivno. In v istini velja dvoje, troje. Prvič se javljata ljubezen in sovraštvo časovno pred spoštovanjem in zaničevanjem; otrok že davno močno ljubi in sovraži, ko še ne doživlja spoštovanja ali zaničevanja. Drugič bi človek, ki bi bil načelno brez ljubezni in sovraštva, tudi spoštovanja in zaničevanja sploh ne poznal niti ne mogel poznati. Ali z drugimi besedami: kdor bi ne mogel lastne ali tuje dobrote ter zlobe tako rekoč le «záse» občutiti, tak človek bi te dobrote ali zlobe tudi ne mogel tako rekoč «za vsakega» občutiti. Tretjič pa sta spoštovanje in zaničevanje še v tej posebni zavisnosti od ljubezni in sovraštva, da nas ljubezen že sama tira k spoštovanju ljubljene osebe, sovraštvo pa k zaničevanju sovražene. Znani primer, da utegnemo koga ljubiti in vendar obenem zaničevati, kratkomalo ne velja. Vsaj istočasno se ljubezen ne more družiti z zaničevanjem ne sovraštvo s spoštovanjem. Pa tudi v daljšem razdobju se vedno dogaja sledeče: ali ostanemo pri ljubezni, pa več ne zaničujemo, oziroma po navadi celó tem intenzivneje obenem spoštujemo, ali pa ostanemo pri zaničevanju, pa več ne ljubimo, oziroma po navadi celó tem intenzivneje obenem sovražimo. Zato se vsakemu, ki je neko osebo močno ljubil, pa izve, da bi jo moral zaničevati, prikazujejo njene slabe strani v bistveno milejši obliki in ona sama n. pr. le kot nedolžna in prav za prav spoštovanja vredna «žrtev» razmer ali pa jo začinja v istini zaničevati, toda neha — ljubiti. Vse to dovolj dokazuje, da je v razvojnem pogledu judikativno osebnostno vrednočenje zgrajeno na reaktivnem in ne obratno.

Na drugi strani pa je prav tako jasno, da dobi reaktivno osebnostno vrednočenje šele od judikativnega tudi lastno normativno «objektivacijo» ali objektivno «zmiselnost» in spada sem znani aksiom, da naj bi osebe ljubili toliko, kolikor jih moremo tudi spoštovati, in da naj bi osebe sovražili samo toliko, kolikor jih moramo tudi zaničevati. Posebni primer, ki naravnost v klasični obliki dokazuje veljavnost orisanega obojega razmerja med reaktivnim in judikativnim osebnostnim vrednočenjem, je primer z a k o n a. Zakonsko življenje je nujno zgrajeno na medsebojni «ljubezni» obeh zakoncev in bi prenehalo biti «zakonsko», če bi

slonelo le na njih medsebojnem in najsi še tako intenzivnem «spoštovanju». Torej je neobhodna razvojna baza zakonskega osebnostnega vrednočenja — zakonska ljubezen in ne zakonsko spoštovanje. Na drugi strani pa da enako evidentno šele medsebojno spoštovanje obeh zakoncev — njih medsebojni ljubezni ono stran, katera edina loči in naj loči njihovo zvezo recimo od živalske spojitve med obema spoloma, radi česar je še posebej umljivo, zakaj postaja zakonska, človeška zveza obeh spolov sčasoma «nesrečna» ne le povsod tam, kjer ni več ljubezni, temveč tudi povsod tam, kjer bi bila še tolika ljubezen, kjer pa ni več spoštovanja.

Zadnji primer nas obenem nepretrgano vede k temu, da obnovimo svojo analizo človeške sreče. Saj zdaj vidimo, da moramo razen «stvarne» sreče, oziroma nesreče, ki sovpada po prejšnjih izvajanjih s pozitivnim, oziroma negativnim reaktivnim stvarnim vrednočenjem pojavov, razlikovati še «osebnostno» srečo, oziroma nesrečo, ki enako sovpada s pozitivnim, oziroma negativnim reaktivnim osebnostnim vrednočenjem, torej z — ljubeznijo, oziroma sovraštvom. Srečni, oziroma nesrečni smo, kolikor se reči veselimo, oziroma žalostimo; še bistveno globlje pa smo srečni, oziroma nesrečni, kolikor ljubimo, oziroma sovražimo, in to tem bolj, ker odloča tu in samo tu našo srečo, oziroma nesrečo še posebno vprašanje, ali smo tudi sami ljubljeni, oziroma sovraženi. Seveda pa dobiva tudi ta osebnostna sreča, oziroma nesreča svojo normativno sankcijo šele preko pristojne čuvstvene judikacije: tudi tu velja n. pr. aksiom, da naj bi nas v sedanjem zmislu delale srečne le osebe, ki jih moramo obenem spoštovati.— Celotno izkustvo vsega vrednočenja pa zahteva, da razlikujemo poleg doslej orisanega stvarnega in osebnostnega vrednočenja še tretjo vrsto enako specifično človeškega vrednočenja, ki jo morda še najbolj pogodita izraza «molitev» in «češčenje», pri čemer mi pri molitvi ne gre za «prošnjo», za relativno molitev (molim «za kaj», n. pr. za zdravje), temveč za absolutno molitev (molim — Tebe), t. j. za oboževanje (adoratio, Anbetung); češčenju pa naj odgovarja ožji pomen n. pr. latinskega veneratio. Predvsem je doživetje te adorativne molitve in tega venerativnega češčenja čuvstvo, in sicer vrednočenje; slednje se vidi jasno tudi na frapantnem dejstvu, da je razmerje med čuvstvom molitve in čuvstvom češčenja zopet podobno, dà, enako že znanemu razmerju med — reaktivnim in judikativnim vrednočenjem stvarne ali osebnostne vrste. Če namreč primerjamo s tega vidika molitev in češčenje n. pr. z ljubeznijo in spoštovanjem, vidimo, da je molitev bistveno bližja ljubezni in ne spoštovanju, češčenje pa

spoštovanju in ne ljubezni. Molitev je reaktivno vrednočenje, češčenje pa judikativno. V čem je torej očitvidna ostala razlika med tem in doslej orisanim stvarnim ter osebnostnim vrednočenjem? To vprašanje je tem aktualnejše, ker je na drugi strani enako že na prvi pogled vidno, da je čuvstvo molitve in češčenja pri vsej svoji razliki napram stvarnemu in osebnostnemu vrednočenju vendar zopet bistveno bližje ljubezni in spoštovanju nego veselju (n. pr. na vinu, sliki itd.) in cenitvi (vina, slike itd.). V tem stiku pa zadeva glavna ugotovitev dejstvo, da vsekakor reči že načelno ne morejo postati objekti ne molitve ne češčenja, proti čemur tudi fakt tako zvanega «malikovanja» nič ne govori: malikovalec (n. pr. solnca, zlatega teleta itd.) ali sploh ne doživlja čuvstva molitve ter češčenja (pač pa ostalo vrednočenje) ali pa zopet vsaj n j e m u objekti njegovega malikovanja sploh niso «reči», temveč to, kar bi, če bi ti objekti v istini to bili, n j e g o v o molitev in češčenje tudi objektivno opravičilo. Ta — po moji vednosti prvič izrečeni — psihološki aksiom, da malikovanja v strogem pomenu besede ni niti ne more biti, pa sam po sebi izkazuje nepremakljivo razliko med vrednočenjem, kakor se javlja v molitvi ter češčenju, in vsem — stvarnim vrednočenjem.

Primer malikovanja pa zahteva enako strogo ločitev molitve in češčenja tudi od doslej orisanega osebnostnega vrednočenja. N. pr. narodi, ki so svoje vladarje «po božje» častili, so bili tudi narodi pravih malikovalcev; toda tudi zanje je veljalo dvoje: ali sploh niso imeli prave molitve in pravega češčenja, pač pa ostala vrednočenja in vsakojake n j i h o v e derivate (n. pr. bojazen!) ali pa so zopet vsaj n j i m njihovi vladarji bili vse drugo nego gole reči in človeške osebe; s tem je tudi v tesni zvezi znano dejstvo, da so taki vladarji v soglasju s svojimi narodi stavili svoj izvor v nadzemske, nadempirične sfere. Tako pa zahteva naš gornji aksiom o nemožnosti pravega malikovanja v ožjem in širšem pomenu besede enako ločitev molitve ter češčenja tudi od nam doslej znanega osebnostnega vrednočenja. Kljub vsemu temu pa je na drugi strani enako jasno, da sta molitev in češčenje vendar — osebnostni čuvstvanji, in to vprav najizrazitejši osebnostni čuvstvanji. Kakor je tako rekoč samo ob sebi umevno, da nobene «reči» ne moremo «moliti», tako je enako samo ob sebi umevno, da moremo «moliti» samo o s e b o, samo i n d i v i d u a l i t e t o (T e b e — molim!). V tem dejstvu je tudi utemeljena gori podana misel, da sta molitev ter češčenje vsekakor bližja — doslej nam znanemu osebnostnemu vrednočenju nego stvarnemu. V čem je torej ostala nepobitna razlika tudi med tema dvema vrednočenjima? Do te razlike pridemo takoj, če pomislimo, da

so obligatorični objekti doslej izklesanega osebnostnega vrednočenja, torej ljubezni ter sovraštva in spoštovanja ter zaničevanja, res da «osebe», t. j. prave «individualitete», toda osebe, individualitete pluralnega ali množinskega značaja (n. pr. jaz — ti — on; mi — vi — oni). Vsaka taka pluralna individualiteta pa je že po svojem notranjem bistvu relativna individualiteta. In sistem vseh takih relativnih individualitet (v ta sistem bi razen izkustveno danih človeških oseb spadala tudi ideja «angelov», «demonov» itd.) že logično utemeljuje idejo take edinovrstne individualitete, ki je že sama sebi obenem edina «vrsta» in ki v tem zmislu ni več pluralno-relativna, temveč singularno-absolutna. Samo ta individualiteta je po lastni naravi že načelno izven vsakega števila, tudi izven števila 1; zakaj tudi ko naj govorimo o «enem» pojavu, ga že moramo motriti z vidika njemu nadrejene vrste (n. pr. to je ena — «knjiga», en — «človek» itd.), predpostavljajoč takó vsaj možnost več «reprezentantov» iste vrste. S tem je obenem izkazano, da «singularnosti» že načelno ne smemo zamenjati z golo — enovitostjo. Samo ideja te v tem ožjem zmislu singularne individualitete pa je obenem ideja obligatoričnega objekta — molitve in češčenja!

S to temeljno razliko med relativno osebnostjo in idejo singularne osebnosti pa je v najožji zvezi še nadaljnja dvojna razlika med doslej orisanim osebnostnim vrednočenjem in molitvijo ter češčenjem. V prvi vrsti spada sem presenetljivo dejstvo, da je čuvstvo molitve ter češčenja že načelno brez pravega negativnega pola. Reči se veselimo ali žalostimo ter jih pozitivno ali negativno cenimo, osebe ljubimo ali sovražimo ter jih spoštujemo ali zaničujemo, že načelno pa je naprej izključena vsaka enako nesporedno «negativna» molitev in vsako enako neposredno «negativno» češčenje. Zakaj vsa ona negativna čuvstvovanja, kakor se v različnih konfesijskih formah javljajo n. pr. napram «demonom», «hudičem», «zlim duhovom» itd., so z najtrdnjih psiholoških vidikov le sekundarni derivati edine molitve in edinega češčenja, spadajoč po svojem bistvu v vrsto že orisanega osebnostnega negativnega vrednočenja («zli duhovi!»), že načelno pa niso ta čuvstvovanja nikaki neposredni negativni korelati molitve ter češčenja. Molitev in češčenje je torej edino ter že načelno nepolarno človeško vrednočenje. To dejstvo pa je zdaj obenem teoretično umljivo, dà, naravnost nujno. Saj ima stvarno in osebnostno vrednočenje za svoje objekte pluralne pojave, ki tako že formalno omogočajo oboje čuvstveno stališče, n. pr. stališče veselja ali žalosti, ljubezni

ali sovraštva. Obligatorični objekt molitve ter češčenja pa je po gornjem singularna, t. j. celo izven gole numerične enovitosti stoječa individualiteta, ki ji ne odgovarja in že načelno ne more odgovarjati noben v kakršnekoli zmislu «nasprotni» činitelj iste vrste; torej pa tudi ni in ne more biti nobenega negativnega korelata molitve in češčenja. Z načelnim nepolarnim značajem tega in samo tega vrednočenja pa je sam po sebi dan enaki nepolarni značaj njemu in samo njemu neposredno prirejene vrednote. Kakor smo namreč videli, da so nam reči na temelju našega stvarnega vrednočenja «vredne» ali «nevredne», osebe pa na temelju osebnostnega «dobre» ali «zle», tako določamo na temelju svoje molitve ter češčenja tudi orisano singularno individualiteto po posebni vrednoti, ki pa je zdaj enako in načelno brez negativnega korelata. In zdi se mi, da pogodi to vrednoto še najbolje izraz svetost, pri čemer pa gre seveda za «svetost» v najožjem in najekskluzivnejšem pomenu besede (sanctum, *ἅγιον*). Kolikor to velja, pa morem zdaj molitev ter češčenje skupno nazivati hagiološko človeško vrednočenje in ga tako s skupnim izrazom ločiti od stvarnega in osebnostnega.

V ostalem pa je po vsem že rečenem seveda tudi hagiološko vrednočenje reaktivno ali judikativno; je reaktivno kot adorativna molitev, judikativno kot venerativno češčenje. Z molitvijo singularno individualiteto zopet tako rekoč le «záse» obožujemo in šele češčenje nam prikazuje njeno svetost v luči vesoljne obveznosti. Torej pač ni več potrebno še posebno dokazovanje, da je tudi tu reaktivno hagiološko vrednočenje razvojna osnova judikativnega, dobivajoč pa šele preko le-tega tudi lastno normativno sankcijo. In z ozirom na naš problem človeške sreče je zdaj menda enako jasno, da moramo razen že orisane stvarne in osebnostne sreče človeka razlikovati še hagiološko srečo njegovo, ki sovпада z njegovim reaktivnim hagiološkim vrednočenjem. Z izkazanim odpadom negativnega hagiološkega vrednočenja pa je obenem dan načelni odpad kakršnekoli prave hagiološke nesreče! In v istini je n. pr. tudi «večno pogubljenje», ki in kakor ga napovedujejo različne konfesije, v bistvu istovetno pač z «večno» in poljubno intenzivno, vendar stvarno in osebnostno nesrečo človekovo (n. pr. «večni ogenj» = telesna bol, «škripanje z zobmi» = sovraštvo). —

Z izkazano trojico stvarnega, osebnostnega in hagiološkega vrednočenja je izmerjena pot vsega človeškega vrednočenja, kar kaže tudi pot njegovih objektov, ki nas je vedla od neindividualnih reči do absolutne individualitete. Prevažno pa je zdaj še dvojno razmerje med temi vrstami človeškega vrednočenja sa-

mimi, ki je povsem enako že znanemu dvojnemu razmerju med — reaktivno in judikativno polovico vsake izmed njih: stvarno vrednočenje je razvojna baza osebnostnega, osebnostno vrednočenje je razvojna baza hagiološkega; isto stvarno vrednočenje pa prejema svoj «življenski zmisel» od osebnostnega, osebnostno od hagiološkega. N. pr. brez veselja in žalosti ni ljubezni in sovraštva, brez ljubezni in spoštovanja ni molitve in češčenja. Otrok se že veseli in žalosti, ko še ne ljubi in ne sovraži, nato pa že ljubi in sovraži, ko še ne pozna ne molitve ne češčenja, vsaj ne kot lastnega čuvstvovanja. Hagiološko vrednočenje pomenja v tem zmislu razvojno kulminacijo človeške personalitete. Na drugi strani pa bi bilo vse stvarno vrednočenje brez osebnostnega «zmiselno prazno»: kaj «pomaga» vse bogastvo, vsa lepota, vsa ostroumnost, vsa svoboda, torej še tako neusahljivi viri na nasladnem, estetskem, logičnem in elevteričnem čuvstvovanju zgrajenega «veselja» onemu, ki je — brez ljubezni? Enako razmerje pa je med osebnostnim in hagiološkim vrednočenjem, med vrednostnim razmerjem človeka do človeka in človeka — do Boga. Dva posebna vidika vse to še posredno potrjujeta. Prvič je stvarno vrednočenje, n. pr. veselje ali žalost po svojem «kvalitativnem redu» ali «mestu» (Rang) vsekakor nižje čuvstvovanje nego osebnostno vrednočenje (ljubezen!), kakor so tudi njegovi objekti, t. j. «reči» v enakem zmislu nižji činitelji nego individualitete. Enako pa je vse osebnostno vrednočenje po svojem «kvalitativnem redu» zopet nižje nego hagiološko, kar zopet povsem odgovarja enakemu redovnemu razmerju med relativno in absolutno individualiteto. S temi zakonitimi redovnimi odnosi med posameznimi vrednočenji pa je drugič v najožji zvezi še posebno táko razmerje teh vrednočenj do pristojnega človeka samega, da postajajo ta vrednočenja tem «centralnejša», t. j. človeško osebnost sama o tem bolj zadevajoča, v čim večji meri se razvijajo v smeri od zgolj stvarnega k osebnostnemu in končno k hagiološkemu. Seveda se le kot osebe tudi «reči» veselimo ali žalostimo, toda to veselje in ta žalost «nas samih» zdaleka ne zadeva toliko, nego n. pr. ljubezen in sovraštvo do — drugih oseb; naravnost centralno jedro naše osebnosti pa postane zadeto, ko se čuvstveno povzpnejo k — načelnemu teoretičnemu in praktičnemu idealu vse individualne, osebnostne bistvenosti. Tako pa je tudi s teh vidikov oboje umljivo, namreč da se naša osebnost genetično razvija po liniji: stvarno — osebnostno — hagiološko vrednočenje, da pa postaja vprav po tem razvoju tudi sama izrazitejša in v svojem normativnem bistvu tem samostojnejša: hagiološko vrednočenje je razvojni vrhunec človeške per-

sonalitete, obenem pa njen — normativni fundament. — S tem je naša študija v bistvu končana. Preostalo bi samo še, da nakratko podam načelne njene izsledke, kolikor bi utegnili še posebej osvetliti glavni namen pričujočega spisa. Prvič spada sem dejstvo nepremakljive razlike med človeško personaliteto in vsem ostalim izkustveno danim vesoljstvom; ta razlika se posredno javlja v tem, da je osebnost edina izkustveno dana realiteta, ki more postati objekt n. pr. ljubezni in spoštovanja. Drugič osnovno jedro te realitete ni teoretično umskega značaja, temveč nagonsko-praktičnega, javljajoč se predvsem v trojici stvarnega, osebnostnega in hagiološkega vrednočenja; ker odgovarja tej trojici trojica reči, oseb, Božanstva, gre človeški osebnosti vprav po specifično njeni nagonski strani zakonit odnos k vsemu realnemu vesoljstvu. In tretjič je z vsem tem že implicite izrečeno, da je vsa tako imenovana kultura pač nujni produkt človeške osebnosti in da nikakor ne velja naziranje, ki se vprav dandanes često sliši, namreč da bi bila obratno človeška osebnost produkt — kulture. Zakaj, če bi ne bilo orisanega čuvstvenega osvajanja nasladnih vrednot, bi ne bil nikoli nastopil pojav «gospodarstva»; če bi ne bilo orisanega čuvstvenega osvajanja estetskih vrednot, bi nikoli ne moglo priti do umetnosti; če bi ne bilo orisanega čuvstvenega osvajanja logičnih vrednot, bi nikoli ne nastala nobena znanost; če bi ne bilo enakega čuvstvenega osvajanja elevteričnih vrednot, bi se nikoli ne rodila nobena «politika». Vsa ta in podobna čuvstvena osvajanja posameznih vrednot, torej vsa «vrednočenja» pa so vprav specifični znaki človeške osebnosti, brez katere bi ne bilo teh vrednočenj, torej pa tudi ne njih sem spadajočih efektov, kot se javljajo v tako zvanem kulturnem (gospodarskem, umetniškem, znanstvenem, političnem) udejstvovanju človeka. Seveda pa bi v podrobnostih oris te «emanacije» človeške kulture iz človeške personalitete zahteval posebno razpravo.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

Drugi del.

1.

SKarnijskih gora se je vlival mrzel zrak na beneške ravni. Še pred božičem je zapadel Alpe debel sneg in zdaj so se spuščali mrzli tokovi prav do Benetk. Za novo leto je nastopilo nekaj prav neprijaznih dni.

A oblaki so se naglo raztrgali. Solnce se je priborilo skozi ter

posijalo na palače, na cerkve, na skladišča, na vse neštete ulice in prelive. Kakor so Benečani upali, tako se je zgodilo: za deseti januar, dan velikih veslaških tekem, se je pripravljalo lepo vreme, z mirnim morjem in z dovoljno gorkoto. V mračno razpoloženje zadnjega časa se je prikradlo nekoliko svetlobe, čeprav je bila le bežna in negotova. Nestrpno je pričakovalo beneško prebivalstvo dneva tekem, da vsaj za kratek čas pozabi težečo moro, ki je ležala nad mestom, da pozabi na draginjo in na vse ono, kar je viselo v zraku in je grozilo, da se zruši vsak čas nadnje, nad ljudovlado. Mesto se je že na vse zgodaj odelo v zastave in ladje so se ozaljšale z vsem svojim nakitom. Posebno galeje in velike prevozne ladje so se bahale s svojo lepoto, z ogromnimi prapori na jadrnikih in z neštetimi, raznobarvnimi zastavicami, pritrjenimi na vrveh v višavi in navzdol k kljunu in krmilu. Kakor vesele ptičke so prhutale žive barve v svežem ozračju in so sezivale ljudstvo in ladje. Ves preliv Giudeke mimo Sv. Jurja pa do zelenega otoka Sv. Helene je mrgolel ladij, gondol in čolnov in vedno nove so prihajale, ne le iz mesta, marveč tudi od vseh sosedov, od Trevisanov, Padovancev, da, celo od Piave.

Med Giudeko in pomolom, v prelivu sv. Marka pa so se zbirali tekmovalci in tekmovalke. Da, tudi tekmovalke, zakaj Benečanke so rastle na vodi in niso zastajale v veslaški spretnosti za moškimi. Tu so bila veslaška društva, z lastnimi čolni in prapori, tam so bile ladje raznih gradbenikov, ki so hoteli pokazati vrednost svojih izdelkov, zopet drugje so se zbirale mornarske skupine. Praznovale so vse Benetke in nihče ni smel izostati.

Tudi Golja se je udeležil tekem. Sedel je v čolnu, oprt na vesli in se oziral proti doževi palači. Med drugim in tretjim slopom v prvem nadstropju bi morala biti Neva, Mocenigova hči. Nestrpno mu je utripalo srce, kdaj jo uzre. Čutil je, da se mu moči podeseterijo, ko ga doseže njen pogled.

Tedaj ga pozdravi znan glas. Golja se ozre, Lorenzo je za njim. Z vesli pridržuje čoln in mu namiguje. Tudi on se hoče udeležiti tekme, in sicer v različnih skupinah in na različno razdaljo. Izbrali so ga bili, in če bi se hotel braniti, bi se pregrešil proti vojaški disciplini. Kakor Golja, tako je tudi Lorenzo tekmoval s čolnom, z jadri in z vesli.

Ustavil je čoln in vprašal prijatelja:

«Čuj, ali dobro vidiš? Če imaš bistre oči, poglej na balkon doževe palače!»

Golja se ozre in lica mu zažive. Neva je na balkonu in zdi se mu, kakor da ga z roko pozdravlja.

«Bojim se, da danes ne boš prvi,» se šali Lorenzo in mežika na-

gajivo. «Bojim se, da je preveč lepih tekmecev in da bodo krasotice delile svoje ognjevite poglede na vse strani.»

«Ali meniš, da sem se javil k tekmam radi krasotic? Ali me ne poznaš?»

«Eh, tako dobro de, če se ozirajo po tebi lepe oči in te občudujejo! Če se nisi javil radi tega, mi povej, čemu neki potem? Ker si častnik?»

Golja se vzravna in neprijazno pogleda Dalmatinca.

«Tako? Očitati mi hočeš, ker sem — častnik?»

«Nikakor ne! Toda povedati ti hočem, da se bodo nekateri merili s tabo le zato, ker si častnik. Pokazali bodo, da si tudi prostak upa, kar si upa on.»

«Z menoj se bodo merili?» se segreva Golja.

«Tudi s teboj! Zakaj pa ne?»

«Morda tudi ti?»

Golja gleda Lorenza, kakor da mu raste v tem človeku nevaren nasprotnik.

«Ali misliš, da se ne bi mogel?» vpraša mornar počasi, ne da bi ga količkaj razburjal Goljev pogled.

«Dobro! Nisva se še merila, pa se dajva danes!» pravi ponosno častnik.

«Merila se bova!» poudarja Lorenzo in se tiho smehlja vase. Vidi, da Golja res sanja o zmagi, in zdi se mu kot otrok, ki se lovi za pisanimi metulji. Nagaja mu, kakor nagaja starejši brat mlajšemu, ker je manj izkušen.

Med tem se bregovi bolj in bolj polnijo. Piazzetto, Molo, Rivo degli Schiavoni, Ca di Dio in na drugi strani Sv. Jurja Velikega so že pokrile množice. Trobente naznanjajo, da stopa dož s svojim blestečim spremstvom čez trg sv. Marka na ogromno galejo, največjo, kar jih premore ljudovlada. Brez doževega znamenja bi se tekme ne pričele.

Tekmovali so najprej najmlajši. V lahkih čolničkih so se poskušali v naglici in vztrajnosti. Občinstvo jih je bodrilo, jim ploskalo in klicalo in žvižgalo. Razgredo se je koj ob začetku.

Za njimi so prišle na vrsto gondole z enim in dvema veslačema in z več osebami. Bil je čudovit pogled na preliv, pokrit z vsemi temi vitkimi vodnimi pticami. Kar je le mogla izumiti človekova domišljija, so gondole kazale: vrt bršljana, močvirno trsje z gnezdi, Venero, ki vstaja iz morskih pen, blesteče školjke s povodnim možem, krilatega leva, polnočno nebo z zvezdami, vse, vse, do pravljinih dežel. In ves breg jih je pozdravljal, ves breg in preliv sta bila prepolna barv, vse je valovilo v mladem jutranjem solncu. Najdražje in najredkejše tkanine si videl v

baldahinih gondol, in kar je premogla beneška gospoda sijajnih oblek, vse se je sestalo v teh čudovitih ladjicah.

«Poglej, Golja,» je opozoril Lorenzo, ki mu je jemalo vid vse to razkošje, «poglej, Golja, koliki zakladi so tu, koliko zemelj je zastopanih! Svila, dragulji, srebro in zlato, vse, kar je kje benečansko oko staknilo lepega in dragocenega!»

«Nepoboljšljiv si!» zavrača Golja.

«Brez zabavljanja ne moreš živeti. Povej rajši kaj drugega, kaj veselega!»

«Kaj veselega? Ali ni veselo, kar pravim? Poglej! Vsa ta glorijska se pripravljata tedne in tedne ter se naposled zbere tod okrog, vsak na svoj prostor, kakor ukazuje njih imenitnost. Bog varuj, če bi na primer stal ta na tretji, oni pa na drugi stopnici, namesto narobe! Bog varuj, če bi ona patricijka prej sedla na svoj prostor kot ta tukaj! Vsak sedež posebej ima svojo čast, in mi smo le zato tukaj, da se sedeži med seboj prejedajo in tepejo in da gredo vrste prav. Ali ni morda to dokaj veselo?»

«Jedek si danes», zavrača Golja in misli na razdaljo med seboj in onim balkonom, ki čepi kakor jastrebovo gnezdo visoko nad vsem, visoko nad množicami, ki valove vsečez, kamor nese oko. «Nič jedek!» se brani Lorenzo. «Ti si tu prostovoljno, a jaz prisilno. V tem je razlika.»

Morda bi Lorenzo nadaljeval, da ni bilo dano znamenje za uvrščenje čolnov. Gondole so že došle na cilj ter se umikale proti Lidu. Prišel je čas, da nastopijo izbrani mornarji. Pognali so čolne in jih uravnali.

«Pripravi se!» de Lorenzo Golji ter se uvrsti vštric njega. «Merila se bova!»

Golja ga pogleda nezaupno, s sumnjo v srcu in dvigne vesli, da se že ta trenutek požene v boj.

«Kdor hoče slave, naj si jo zasluži!» pravi spet Dalmatinec, kakor bi bilo najnaravneje, da se kosa s prijateljem.

Še trenutek odmora, trenutek slovesne tišine. Le še bežna kretnja tekmovalcev, tu pa tam kak nagel gib. Vse njih oči pa sršijo uprte na galejo pri bregu. Na prednjem delu ladje stoji v belem hermelinu in z majhno čepico dož, visoko, da ga je videti z vseh strani. Pri njem stoji častnik, ki vodi tekmo.

Črta čolnov je zavalovila, tekmovalci so se pognali naprej. Golja, še pred trenutkom ves nestrpen, je pogledal Lorenza, da se prepriča, ali je res namenjen kosati se ž njim. Spoznal je takoj, da je Dalmatinec govoril resno. In spoznal je, da ne tekmuje prvič. Spoznal je to po njegovih sunkih, ki so bili sicer mogočni, a premišljeni, po gibih, ki so kazali silo, ne pa vznemirjenja. Lorenzo

je veslal kot izkušen mojster in je bil neprestano vštric Golje, naj je ta pohiteval ali zastajal.

A nevarnost — Golja je kmalu opazil — je grozila tudi že od drugod. Na levi se je čvrsta skupina čolnov vrgla naprej in prehitela vse ostale. Golja je pospešil sunke. A komaj se je ta skupina pognala na čelo, se je tudi že drugje pokazal nov tekmeec. Nemir se je vrgel med tekmovalce, nič se ni razločilo, kje bi bili najnevarnejši veslači.

Golja se je oziral okrog in bil z vesli v vodo, da je visoko škropila. Naj pa je še tako hitel, Dalmatinec ni zaostajal za njim in nič se mu ni poznalo, da bi bil upehan. Tedaj pa se je tudi prva skupina čolnov že spet vrgla v ospredje.

Ali so dogovorjeni? je preletelo Golji možgane. Podvival se je in bistro opazoval. Skupina se je držala tesno, a vsako toliko časa je spet kdo izpadel iz nje ter s tem razmajal red. Skupina sama je sestajala iz odličnih veslačev, in Golja je spoznal, da so to mornarji, ki hočejo pokazati, da so sposobnejši nego častniki. Pognal je spet čoln. A iz skupine je nekdo zletel naprej, s silo in zagonom, kakor bi hotel pokazati, da nočejo nikomur odstopiti prvega mesta.

V Golji je vstala jeza. Zdelo se mu je, da hočejo vsakogar pobiti, ki bi rad naprej. Videl je tudi, da so si olajšali delo, zakaj ta ali oni čoln je planil naprej kakor po določenem redu, in posamezniki so imeli na ta način vsaj kratek oddih v tej gonji. Ali bo mogoče vztrajati do konca? se je vprašal Golja. V odgovor je napel mišice ter se pognal z nadčloveškimi močmi. Od nekod je prinašalo krik, a čul ga je le napol. Zgolj škripanje vesel in pljuskanje vode se mu je zabadalo v zavest. In le kakor skozi meglo je videl čolne na levi in Dalmatinca ob boku. Tudi ta je veslal z vso nezmanjšano silo, in Golji se je zdelo, da ga je že prekosil in da bo na cilju prej od njega. Toda misel mu je samo blisnila v možganih, zakaj vedel je le eno, da se bliža odločitev in da je od teh poslednjih, ogromnih sunkov odvisen izid tekme. Čutil je, da mora napeti vse sile, ne da bi se oziral na levo in desno, če hoče uspeti.

Še kratek čas — Golja je v tem podesetoril svoj napor, da so mu pokale mišice — in sprožil se je šum, odjeknilo je ploskanje. Kriki so se trgali na vseh straneh.

«Nisem prvi!» je zadelo Goljo kakor kamen v sence. «Nekdo mora biti že prej pred menoj! Ali je morda Dalmatinec?»

Bliskoma se je ozrl na desno. Videl je, kako je Lorenzo pridržal vesli v zraku in dvignil glavo, češ, izvoli! Prvi trenutek še ni bil na jasnem, kaj se godi, a naglo je spoznal, da še ni vse iz-

gubljeno. Z nečloveško silo je pognal čoln, takoj nato pa je spet zagrmelo ploskanje. To pot je veljalo njemu, ki je drugi dospel na cilj.

Sladka radost se mu je vlila v srce, a v njo se je mešal pelin. Le nekaj sunkov še in Dalmatinec bi ga bil porazil!

Pot je lil Golji s čela, ko je stopal na breg, kjer so stale kabine za tekmovalce. Odhitel je po dolgem hodniku proti celicam, ko je začul glas za seboj.

«Čestitam», je zaklical Lorenzo, «pogumno si veslal!»

«Čestitaš?» je ostrmel Golja. «Ti, ki si me hotel poraziti?»

«Jaz!» odgovori ponosno Dalmatinec. «Imel sem moči, da bi te prekosil. In če bi bil hotel, bi te porazil!»

«Nisi hotel?» se roga Golja. «Pa zakaj nisi hotel? Povej mi vendar!»

«Zakaj? Ker sem videl, da je prostak prvi na cilju! To mi je bilo dovolj!»

«A če ne bi bil?»

«Skušal bi te prekositi!»

«Iz mržnje!» pristavlja naglo Golja.

«Ne, da te ne premamijo», odvrne Lorenzo, «in da nas ne zatajiš. Žal bi nam bilo zate!»

Tišje izpregovori zadnje besede, in Golja čuti nekaj, česar prej ni poznal in kar je bilo močnejše od mržnje, ki jo je začutil med tekmo.

«V čigavem imenu govoriš?» vpraša prijatelja.

«V imenu mornarjev!» odvrne Lorenzo nedolžno. «A da ne boš tako nevoljen, ti povem še, da nismo bili domenjani proti vsem častnikom. Nekaterim želimo, da zmagajo.»

«Mene ni med tistimi!» ga preseče Golja.

«Ti si v sredi. Tvoje zmage se bojimo le zato, da ne bi pozabil, kakega rodu si. Ne zanesi se na tiste, ki so te povišali! Pa še nekaj! Ne misli, da nisem opazil tvoje mržnje. Lorenzo vidi globlje kakor misliš. Pomeril sem se s teboj, a viteško in ne radi časti. Zato mislim, da mi prijateljsko ponudiš roko.»

Golja je pogledal Dalmatincu v oči in zdelo se mu je, da v njih ne more biti prevare.

«Morda sem te slabo sodil», je dejal ter mu dal roko. A grenkobe ni mogel vkljub temu pregnati iz srca.

Ločila sta se. Sicer sta se še oba udeležila tekme na jadra, a njuni ladji sta bili daleč vsaksebi. Tudi se nista mogla več uveljavljati moč in spretnost poedinca, zakaj tekmovalo je do petdeset veslačev na eni ladji, ki je imela po tri, pa tudi po štiri vrste vesel. Vendar je zanimanje pešalo. Borba med častniki in

mornarji je bila napeta le dotlej, dokler so tekmovali posamezniki. Ko so prišle na vrsto skupine, je naglo popustila. Tudi so bili mornarji nevoljni, da jih vprezajo v nepotrebno delo, in niso skrivali svojega nerazpoloženja. Tu in tam si čul že opazke, da se tekmuje le radi gradilcev ladij, radi tistih, ki jim tekme nesejo, in nekateri so tudi že dokazovali, da so tekme uspevale takrat, ko so imeli Benečani še vsega v izobilju. Tudi Golja je čul mrmranje in ni vedel, ali naj ga zavrača. Slišal je marsikaj, kar mu ni bilo znano prej, in začel je presojati tekmovanje precej drugače, kakor še to jutro, ko je komaj čakal in drhtel napetosti, da pokaže svojo spretnost in moč. Slutil je laž v vsem tem; morda so bile tekme res nekaj lepega, nekaj zabavnega in prijetnega, ko je ljudstvo Serenissime živelo v izobilju in brezskrbnosti. A sedaj trka vojna na vrata. Lakota, kuga, požigi in smrt groze kot strašne pošasti na obzorju in jutri morda že zadivja pogin nad temi razposajenimi, lahko-miselnimi množicami.

Ko je Golja dospel kot zmagovalec na cilj, je mislil na Nevo, kako bo stopil pred njo ponosen in razigran. Zdaj je to prešlo, čar dopoldanskega solnca je tonil in odpela je čudovita pesem barv preko razkošnega zaliva, polnega življenja, moči in gibanja. Zasenčila se je lepota obrežij, njih množic in njih palač. Bil je sen, ki preide. A na njegovo mesto je stopalo nekaj neprijetnega, nemir, nejevolja, utrujenost, nekaj, kar je tlačilo in bolelo.

Navadno so bile tekme velikih ladij najzanimivejše. Toda danes so se ponesrečile. Zgodilo se je nekaj, kar se ni bilo še nikdar prej. Na dano znamenje so se sicer vse ladje zganile, a njih nastop že ni bil nikako kosanje več. Dvoje, troje se jih je res pognalo naprej, a vse druge so sledile počasi, tako, da je tudi najbolj navdušenim tekmovalcem na prvih ladjah prešla dobra volja. Opazili so, da nekaj ni v redu. Ko pa so ladje naenkrat zaostale in veslale kakor po dogovoru v isti vrsti, ni imelo nikakršnega pomena več, podvizati se. Množice so že videle, kaj se godi. Razumele so in se pričele gibati.

Tedaj se je dož s svojim spremstvom umaknil z visokega mesta na galeji, in zaliv sv. Marka se je isti trenutek spremenil. Izginil je red, vsečez je zavalovilo gondol, ladjic in čolnov, vse je dobilo novih smeri. Razhod vseh neštetihi ladij je bil prav tako lep kakor zbiranje.

Le ladje z mornarji niso smele še s svojih mest. Ni še bilo ukaza, a tudi so se morali tekmovalci preobleči. Storili so to kar na ladjah, kjer so imeli vso svojo opravo.

Tudi Golja se je preoblekel. Baš si je, še ves razgret, ogrinjal plašč, premišljuje, kar je doživel, ko ga pokličejo z druge strani. Ozrl se je in opazil na ladji dve gospodični v družbi dveh častnikov. Bili sta Neva in Anita ter Vendramin in mladec, ki je že večkrat spremljal Mocenigovo.

Iščejo me! Čemu neki? je pomislil Just in šel družbi naproti. Njegovo tiho hrepenenje po Nevi se je neprijetno mešalo z vsem njegovim nezadovoljstvom, z razočaranjem po dogodkih tega dne.

«Čestitamo!» je spregovorila patricijka in mu podala svojo belo roko. «Tekme so bile naporne, je li? Vsi so utrujeni!»

Ozrla se je po mornarjih, ki so bili večinoma le napol oblečeni.

«Utrujeni in nevoljni», pravi Golja; «morda bolj nevoljni kot utrujeni. Mnogo službe imajo zadnje čase in poleg dela še to!»

«Tudi ti si slabe volje», omeni Vendramin, ki je z bistrim očesom opazoval mornarje. «Tebe menda ne utruji tako hitro?»

«Truden? Od česa?» vpraša Golja.

«Pač! Za znamenje se le pozna na očeh!» odgovarja Neva ter se smehlja. Ves čas pa pleše njen pogled po mornarjih, ki so se umivali, goli do pasu.

Je zato prišla semkaj? zbode nekaj Justa. Zato, da bo pasla oči po teh golih mladcih? Nič je ne moti, ne nje ne prijateljice!

Mocenigove hčere res ni motilo tu, sredi samih moških. Izpraševala je Goljo, kdo je ta ali oni ter se zanimala za podrobnosti tekme.

Med tem se je Vendramin nekoliko ogledal po krovu. Nagovoril je tu in tam mornarja ter se naposled ustavil tudi pri Lorencu. Golja je videl, da se poznata in da se dobro razumeta, zakaj šalila sta se in Dalmatinec je stal pred častnikom kakor pred dobrim znancem.

«Ste se dogovorili?» je naposled vprašal mali plemič ter se vrnil k družbi. «Ste pridobili Goljo?»

«Da, saj zato sem prišla!» pojasnuje Neva. «V soboto večer je pri nas zabava za povabljene. Saj pridete tudi vi? Ste prosti?» Golja premišlja.

«Tudi če bi ne bili,» nadaljuje patricijka, «vam ni težko dobiti dovoljenja. Užalite nas, če ne pridete!»

«Saj ni rekel, da ga ne bo», se smeje Vendramin. «Neroden je, pa ne ve, kako bi se zahvalil!»

«Kako bi se zahvalil?» ponavlja Golja in zardeva, ker ga prijatelj spravlja v zadregō.

«Tako se zahvali, da precej obljubiš in da prideš! To je edina zahvala in druge niti ne sprejememo», pravi Vendramin.

«Pričakujem vas ob osmih zvečer», pravi Neva. «Glejte, da boste vojaško točni!»

«In da se boste natančno ravnali po naših ukazih!» se pošali plemič, pogledovaje zdaj patricijko zdaj Goljo.

«Da, po naših ukazih!» je zapretila Neva, široko razprla oči, polne šegave veselosti in jih zapičila v Justove. Bil je to ukaz, dasi nežen in sladek, da se mu je mladi častnik upognil kakor steblo drobne cvetke.

«Ravnal se bom!» je odgovoril uslužno, a vendar z neko gotovostjo, ki se mu je ta trenutek prelila po žilah. Zdelo se mu je, kakor da se mu je razvezal jezik.

«Si si izbrala koga?» pravi Neva ter se obrne k prijateljici, ki je neprestano opazovala živahne mornarje. «Čas je, da se odpravimo!»

Podala je Golji roko in on jih je spremil do stopnišča, raven, miren in prožen, pomagal je dekletoma v čoln ter ju pozdravljaj še tedaj, ko so izginjali v množici.

«Ogenj, ki še ne gori!» je dejal s poudarkom Vendramin Nevi ter jo gledal, kakor bi hotel razbrati njene misli. Odgovorila ni ničesar, naredila se je, kakor da je preslišala pomen plemičeve opazke. Mislila pa je na večer, ko bo Just njih gost.

II.

Golja je nestrpno čakal sobotnega večera, kakor čakamo trenutka, ki nam ima prineseti radosti in lepote. Kjerkoli, na galeji ali na ulici, v službi ali doma se je veselil ur, ki jih bo preživel v Nevini družbi.

Sobota je prišla in zgodnji januarski mrak, in mladi častnik je bil ves nemiren. Mati je opazila, a opazila je tudi, da je to radosten nemir, in ni veliko izpraševala.

«Le glej, da se hitro vrneš,» je zabičavala, «da ne bom v skrbeh! Lahko se ti kaj zgodi! Prisluhni v zrak, ko boš vozil mimo cerkve ali samostana! Če kaj potoži ali vzdihne iz teme, je noč nevarna. Pa če bi kje večča posvetila, imej roko na meču! Odpodilo jo bo. A vrni se kmalu, da bom mirna! Bolj se bojim teh noči kakor tedaj, ko si na morju.»

Pomiril je mater in odšel do prvega gondoljerja, ki je nedaleč za voglom ždel na svojih veslih. Točno ob uri sta bila pri Mocenigovi palači. V ognju plamenic je videl, da še ni nobene gondole.

«Ali sem prvi?» je vprašal mladi častnik Mocenigovega služabnika, ki se je prikazal na stopnišču.

«Da, nekateri pridejo pozneje», je bil odgovor.

Golja se je sprožil iz gondole in šel v palačo, nekoliko negotov, ali ne bi bilo bolje, da ni prišel točno ob uri, marveč pozneje. Ali so taki običaji? ga je skrbelo. Ali vabijo nalašč ob zgodnji uri?

A še preden si je odgovoril na vprašanje, mu je prišla Neva naproti. Bila je v svetlomodri svili, ki se ji je tesno prilegala, a se je pri tleh razširjala v dolgo vlečko. Preko ramen je imela sijajno belo, volneno ruto. Dolge, tanke resine so se spuščale navzdol in bingljale po belih rokah, golih do ramen, in vseokrog ob životu. Njena polt, njeni svetli lasje, vse se je čudovito ujemalo z barvo oblačila, s svitom plamenic in z belino marmornih zidov okrog. Golja je strmel nad lepoto tega dekleta in je zrl vanjo kakor očaran.

«Torej se natančno ravnate po naših ukazih!» je izpregovorila slovesno ceremonijozno, ponavlja je Vendraminove besede. «Ne pozabimo vam šteti tega v zaslugo!»

«Ali sem prezgoden?» je vprašal Golja, ki se ni mogel odtrgati Nevinemu čaru.

«Prepozen!» je očitalo dekle in ponudilo častniku obe roki hkrati. «Moje prijateljice že čakajo mladih junakov. Vse so že zgoraj!» Šla sta po stopnicah in Neva je pripovedovala, da so pri njih iste prijateljice, ki so bile na večer njegovega odlikovanja.

Ko sta stopila v dvorano v prvem nadstropju, se je Golji zdelo, da je prišel k ljudem, pri katerih ni bil še nikdar. Dvorana, ki mu je bila znana, je bila izpremenjena v prekrasen vrt. V vseh kotih so stale palmete in okrog njih po stojalih južno cvetje. Tudi izpod stropov so visele posode z zelenjem. Miz ni bilo v dvorani, le nekaj dolgih naslanjačev je samevalo med grmičjem palmet. Na levi strani pa je veselo prasketal kamin in metal rdečo luč naokrog in daleč med zelenje ter v sredo dvorane.

«Nisem se zakasnil!» je dejal Just šaljivo, ko je videl, da ni v dvorani žive duše.

«Dekleta so v kuhinji. Če hočete, jih pokličem. Katero bi radi videli?» je dejala patricijka.

Zadnje besede je izpregovorila tako nagajivo, da je Goljo spreletela misel, ki se mu doslej še ni oglasila. Pogledal je dekle, kakor bi ji hotel čitati z obraza, kaj misli.

«Molčite,» je hitela Neva; «zasačila sem vas! Povejte mi, katera je, pa bo takoj tukaj! Povejte ime!»

«Imena ne povem!» se je šalil Just.

«Pa je ne pokličem! Bova pa sedla k ognju sama. Za kazen, da veste!»

Mocenigova je sedla v nizek naslanjač, prevlečen s svetlim

usnjem, ter je odločila tudi Golji sedež. Prijetno toplo je bilo pri kaminu.

«Poveste ime?» prične spet dekle.

«Ne povem! Kaj bi tudi pravil, saj ste že sami izbrali!» je izdal Golja svojo misel.

«Kdo je izbral?» se začudi Neva.

«Niste izbrali?»

Golja je videl, da njegova misel ni bila pravilna.

«Imena ne poveste,» prične spet patricijka, «pa mi jo opišite! Morda jo bom spoznala. Kakšno postavo ima?»

«Visoko.»

«Oči?»

«Modre.»

«Obraz?»

«Nekoliko bled.»

«Lase?»

«Svetle.»

Golja se je smehljal, dekle je obtičalo.

«Poiščite jo!» se je šalil Just. Vedel je, da se opis ni ujemal z nobeno izmed onih deklet, ki jih je bil videl pred meseci.

«Niste je dovolj opisali», ga zavrača Neva. «Ali ona ve, da jo želite videti?»

«Ve, a se dela, da ne ve!»

«Torej ne mara za vas. In kako, da ne mara za takega junaka? Lepotice so bile vedno naklonjene junakom!»

«Na izbero jih ima!» pravi Golja počasi in se nič več ne šali.

«Kdor ima na izbero, ne ljubi nikogar.»

Tudi dekle se je zresnilo.

«Kaj to pomenja: ima na izbero?»

«Poigrava se zdaj s tem, zdaj z onim!»

Neva se je sklonila h kaminu in je skušala popraviti ogenj. Pri tem ji je zdrknila ruta z ramen in gola, čudovito oblikovana roka je rdela v blesku plamenov.

Razgovor je obtičal, Golja je govoril z glasom kakor iz mraku. Patricijka pa je iskala pomena tem besedam, ki so se lomile druga za drugo.

«Ne bi si bila mislila, da ste kdaj mračni!» je dejala naposled in ni slutila, da Golja razmišlja ta trenutek o prepadu med njima dvema. Da je govoril o njej, ni nič dvomila. Očitki pa so jo zadevali in ranili.

Golja je videl, da govori sam vse drugače kakor je namenil, ko ga je bila povabila k tej zabavi. Ali ima sploh kak zmisel vse to najino znanje, ti večeri in slednja najina beseda? se je vprašal.

Zrl je v plamene, nepremično in kakor bi iskal odgovora v njih nemirnem plapolanju, patricijka pa je opazovala njegov obraz in si skušala razjasniti, kaj skriva lepi mladeč v svoji duši. Molčala sta in le prasketanje ognja je motilo njun molk.

Tedaj se je oglasil spodaj glasen razgovor. Razločiti je bilo veselo besedo živahnega Vendramina, ki je prihajal s slikarjem Miroseom. Smejela sta se oba, bila sta dobre volje.

«Mnogokaj si imava povedati,» je spregovorila Mocenigova, «tako se mi zdi v tem molku. Pojdiva prihajajočim naproti!»

Vendramin in slikar sta bila med tem že v veži in koj za njima je prišel tudi arhitekt Sguri.

«Da veste, to pot sem vabila sama; mislim, da ste že opazili», pravi patricijka, ki sprejema goste. «Naši so odšli, zato bomo svobodnejši. Izvolite, prosim!»

Ne da bi se zamujala, namigne Neva Vendraminu, pelje ga do bližnjih vrat, mu nekaj pošepeta ter se nato obrne k ostalim.

«Ne mudite se, gospodje», jim pravi. «Igramo vrtnarje in vrtnarice! Zato mi boste oprostili, če se nekoliko odstranim. Plemič me bo nadomeščal.»

«Plemič jo bo nadomeščal», povzame takoj Vendramin. «A če ne boste ž njim zadovoljni, veste, kje se imate pritožiti! Nisem se ponujal!»

Vendramin odpre stranska vrata, se smešno prikloni in povabi prijatelje noter. Med šalami in smehom so se preoblekli v vrtnarje.

Ni jim bilo treba čakati. Tudi vrtnarice so se že opravile in prišle v dvorano s koški cvetja, pa tudi s steklenicami sladkih pijač. Ž njimi sta vstopila dva strežnika in sta porazvrstila ozke mizice in naslanjače okrog kamina, kakor je Mocenigova odredila in kakor je Vendramin nagajivo popravljajal za njo.

Prisedli so in plemič je dobil ukaz, naj vrtnaricam pripne cvetice na prsi. Takoj se je lotil posla. Poiskal je žareč tulipan in ga pripel najbolj molčeči vrtnarici, drobnemu in skromnemu dekletu. «Boste vsaj vedeli, kaj je ošabnost!» je pojasnil družbi.

«Ošabnost?» se oglasi Neva. «Grešite proti pravilom igre in proti olik!»

Pa še ni končala, ko je plemič njej sami silil drobno vijolico ter razlagal:

«Evo, tu je skromnost, tu je ponižnost! Mislim, da ni nihče iznenaden in da vam je bilo to že dobro znano.»

Tudi druge vrtnarice so pričele ugovarjati, a Vendramina ni bilo ugnati. Vzel je rumeno narciso ter jo pripel najglasnejši gospodični.

«Ljubosumna je,» se je opravičeval; «ljubosumna je name, ker sem dobil to prijetno nalogo, da tudi drugim pripenjam cvetice. Pomiri se, Asta,» jo je tolažil, tikal jo ter si tudi ime kar izmislil, «saj gorim le zate in edino zate!»

Tako je v smehu in vzlic ugovorom končal svoje opravilo, vrtnarice pa so odkrile koške ter obložile mize s prigrizki, s sladčicami in vinom. Vendramin jim je ves čas nagajal, zmikal zdaj jed zdaj pijačo, kradel temu in onemu, posebno pa Mocenigovi. «Odgovoren sem bil le v sobi,» se je opravičeval, «tu je pa odgovorna gostiteljica, kakor vsi veste!»

«Maščevala se bom, prvemu vam pripnem cvetico!» mu je grozila. «Še ne veste, kako cvetico prejmete!»

«Lilijo,» se je smejal Vendramin; «že naprej vem!»

«Nič ne veste! Zadnji pridete na vrsto in dobite, kar bo ostalo.» Prinesla je na srednjo mizo krasen šop cvetja ter je prosila, da si vsakdo izmed vrtnarjev misli svoj cvet. A vrtnarice so morale ugibati, katero cvetico si je mislil. Če je katera uganila, je morala vzeti cvet in ga izročiti vrtnarju.

Arhitektka je prvega doletela čast, da je izbiral. Izbral si je temno-rdečo vrtnico.

«Ne zabite,» ga je opomnila Neva, «da imate polno pravico do cveta šele tedaj, ko ste se o njem izjavili.»

«Ni moj cvet,» je dejal Sguri, «ker cvetov ne ljubim. Prenaglo propadejo.»

«Ti bi raje sad, vemo,» se vmeša naglo plemič, da mu Macenigova zapreti s prstom. Arhitekt pa nadaljuje:

«Ena noč jih razpne in razvije, ena noč jih ugonobi.»

«Pa ne boš trdil, da ne cvetó podnevi!» prekine spet Vendramin.

«Tudi pesnikom to ni dovoljeno.»

«Drugič vas moram opomniti, da ne motite!» se oglasi Neva.

«Tretjič vas bomo sodili in vam naložili kazen.»

Arhitekt pa se ne da motiti.

«Zakaj sem si izvolil to temno barvo? Radi nje skrivnosti. Pred nami gre noč in ne vidimo vanjo. A iz noči nas nekaj vabi. Kaj, kdo ve? Človek pa bi želel, da bi se tudi tam daleč spredaj, v temi in noči godila njegova volja. Na to sem mislil, ko sem gledal temno barvo vrtnice.»

«Resno je, kar ste povedali,» omeni patricijka. «Naj izbira najmlajši! Izbirajte, Just, a ne govorite o noči, govorite rajši o solncu!»

«Samo glej, da ne boš ponujal avgustovega!» se smeje plemič. «Že tretjič!» ga ustavi Neva. «Nepoboljšljivi ste! Zato pa kazen! Kakšno kazen mu naložimo? Predlagajte!»

«Na balkon ž njim, dokler ga ne reši katera izmed vrtnaric!» predlaga Miroseo. «Spotika se nad solncem, zato pa naj občuduje beneške zvezde!»

Vendramin se naglo dvigne.

«Prav rad grem!» pravi. «Mi vsaj ne bo treba poslušati slikarjeve modrosti! Pa tudi to bi rad vedel, katera vrtnarica čuti za ubogega izobčenca, da ga skoraj otmè!»

Med tem je Golja izbral rumen nagelj, rdeče naškropljen. Nekoliko težko mu je govoriti, prave misli nima.

«Ne vem, če sem dobro izbral, toda barva solнца je tu in barva žarkov tudi.»

«Kako?» vpraša nenadno patricijka.

«Opomin!» prestreže arhitekt. «Enake pravice vsem!»

«Solnce rdi, žarki rumenijo», pojasnuje Golja. «A čim močnejše rdi, toliko bolj vstajajo dvomi, kako velik bo dan in kakšen bo zaton. Rumena, to je barva dvomov...»

«A barva gotovosti, kakšna je ta?» se spet vmeša Mocenigova, da bi spravila Goljo v zadrego.

«Enake pravice vsem!» se oglasi plemič z balkona. «Pošljite jo k meni!»

«Barva gotovosti je rdeča», konča Golja. «A ta nagelj bo povenel in ne bo nikoli žarel v solncu!»

«Bogme, mladi ljudje so dandanes bolni!» se razjezi slikar. «Ali je to govor mladine? Namesto, da bi vriskala, pretaka bolne solze! Daleč smo prišli! Pustite mi, da pokažem, kakšnih besed pričakujemo od mladine!»

«Izbirajte!» pravi Mocenigova.

Slikar izbere glicinijo, jo podrži v roki in ogleduje, nato pa izpregovori:

«Glicinijo posnemajte! Spenja se po vseh zidovih, leze do oken in sili vanje. Nihče je ne ustavi. Da le nekoliko zaveje gorak zrak, se glicinija zdrami in ni je več ugnati; vse mesto je je polno. Stare podrtine jo poznajo in nove palače, nikdar in nikjer ne pozna razlike. Pustite rumene nageljne, mladci, in pojdite za glicinijo! Proč solze in dež in dvome! Živite in bodite drzni kakor ona, naj vas ne ustavi ovira, ko začutite svojo moč! Osvajači bodite in ne glejte nazaj! Kamor vas nosi srce, tja pojdite! Pohodite, kar vam pride na pot, a nikdar se ne kesajte! In nikdar se ne vdajte, posebno solzam ne podlegajte! Bodite gospodarji, sicer boste hlapci! Vaša moč naj vlada, tiransko in neizprosno!»

«Dobro, dobro!» pritrjujeta arhitekt in artiljerijski častnik. «Vendar bi nekaj dostavil!» omeni še arhitekt.

«Dovolite, nisem še končal! Povedal sem komaj polovico», ugovarja Miroseo.

«Glicinije vonj poznate. Močan in omamljiv je. Taka bodite, dekleta! Bohotno se širijo cvetovi na solncu, kažejo se radovednim očem in na vse strani trosijo svojo modrino. Tudi ve se ne skrivajte in ne dajte, da bi vam lepota uvenela v senci! Osrečujte junake s svojimi smehljaji...»

«Saj jih!» prekine Sguri. «Prekasno si vstal, da bi jih učil!»

«Strog opomin, najstrožji!» preti Mocenigova.

«Osrečujete jih,» povzame Miroseo, «a še vedno premalo! Osrečujte jih s svojimi vročimi pogledi, odkrito jim pokažite svoje nagnenje in samo enega se bojte, tistih, ki povešajo oči in vam očitajo grehe, pa se skrivaj pasejo ob vaši lepoti! Bodite kot glicinija! Hitro povene, kakor mladost. Glejte, da vaša lepota ne izžari v samoti, ampak v veselje neštetihi oči. Vedite, da je kratek vaš čas!»

Med govorom je ena izmed gospodičen vstala in odšla na balkon. Ko je slikar končal, se je vrnila in privedla Vendramina v dvorano.

«Bali ste se, da bo prehudo popoprano», se ji smeje Miroseo. «Prezgodaj je še, nikar ne mislite, da ne vem tega! Zato sem tretji del govora prihranil za pozneje, ko vam ne bo prišlo niti na misel, da bi ušli!»

«Mislim, da sem zdaj jaz na vrsti», pravi Vendramin. «Dolgo sem čakal rešiteljice in tudi ozebel sem. Zato mora biti moj cvet gorak, rdeč kot plamen!»

Ljubeznivo pogleda svojo spremljevalko in ne odmakne oči od nje. Ona se smeje, našteva cvetice, a nobena ni prava.

Plemič razširi roke, kakor bi bil zamaknjen ter gleda gospodično kakor rajsko bitje.

«Izbral sem,» pravi, «in vsi razumejo, le vi še ne! Kako naj naredim, da uganete prav?»

«Vas si že ne izbere, preveč ste...»

Oglasila se je Mocenigova, a plemič jo takoj ustavi.

«Pričakal sem to,» pravi naglo, «sladko je maščevanje! Tretjič ste se oglasili, kazen za vas! Predlagam balkon in Goljo za čuvaja. Ali se sprejme?»

Družba je sprejela in slovesno odpravila Nevo in Goljo na balkon.

«Tako! Barva dvoma je rumena!» pravi plemič Golji in zapre vrata za njim. Nato pa gre h kaminu in govori svoj govor, poln dovtipov, na čast svoji rešiteljici.

Komaj sta bila Neva in Golja sama, se je dekle postavila pred Justa, mu pogledala v oči in naglo vprašala:

«Kaj ste hoteli reči, ko ste govorili o dvomu?»

Golja je pomislil. A ko je videl njen obraz, je povedal naravnost: «Med najinim prijateljstvom je prepad. Saj veste dobro, kaj sem.»

»To ste mislili? Samo to?»

Pritrdil je in isti trenutek je začutil tople, mehke Nevine roke okrog vratu in njene usne na svojih. S silo se je prižela k njemu ter ga poljubila. Vsa toplota njenega telesa se je prelila po njem. Bil je brez moči in ni vedel, kaj mu je storiti. Neva pa se je naglo osvestila in dejala:

«Pogrešali bi naju, ne moreva ostati tu. Vidiva pa se danes teden, ne zabi!»

Ne zabi! je šumelo Golji v glavi in ničesar ni razumel, kar se je zgodilo. Kakor omotičen je šel za patricijko. Čutil je, da bi moral biti sam, ako naj bi premislil, kar je doživel pravkar.

Vendramin je še vedno zabaval družbo, dasi si ni izbral nobenega cveta.

«Cvet je prevara,» je razlagal, «sijaj, ki ga upihne dih. Kdor gre za resnico, se ne ustavi ob cvetu. Zato se meni nikdar ne bo razpel!»

Ko pa sta vstopila spet Golja in Neva, je poiskal živordeč nagelj ter ga nesel častniku.

«Zavrget si cvet z barvo negotovosti,» je dejal, «in prav si storil! Vzemi rdečega in ga ohrani v spomin na ta lepi večer!»

Mladec je zardel do ušes, zakaj šele zdaj je zapazil, da je na balkonu izgubil cvet. Trudil se je, da bi ostal ravnodušen, a kri mu je tem bolj silila v glavo.

«Ali je to po pravilih igre, plemič?» se loti Neva Vendramina. «Pazite, da ne boste šli spet na balkon! In sicer s stražo!»

«Z dvojno stražo, sicer ne bo kazen!» popravlja plemič. «Pa če tudi pojdem, rože ne izgubim!»

Neva mu ni več dala govoriti, temveč je sama odbrala krasno kamelijo ter mu jo je pripela na prsi.

«Jaz sem pa mislil, da bo bela lilija!» se je smejal Vendramin ter se poklonil. «Zadnji, a ne najmanjši!»

Bil je ves razigran in je od nekod prinesel škropilnik, češ, da je škropljenje cvetja prvo vrtnarjevo opravilo.

«Če se nihče ne spomni, se bom pa jaz,» je dejal in se pripravljal na delo. A gospodične so mu izvile škropilnik in preden se je mogel umakniti, je bil že sam oškropljen. Gibčen in

spreten si je vendar spet priboril škropilnik, in vriskaje so se dekleta razkropila na vse strani. Sam je ostal sredi dvorane in za trenutek ni vedel, kaj naj počne.

Rešila ga je Neva, ki je odredila konec igre «vrtnarjev» ter ukazala, naj odložijo vrtnarsko opravilo.

Ko so se vrnili v svojih oblekah, se niso mogli dogovoriti, ali naj bi pripovedovali povesti ali pričeli lov. Slikar Miroseo je predlagal, naj odločijo dame, in te so izvolile lov. Patricijka je izbrala lovca, drugi so si naredili imena živali. Lovcu so zavezali oči in lovil je srne, medvede, golobice, škrjančke, žrjave, labode in je moral ugibati, kaj ima v rokah. Če je uganil, je sam postal žival in oddal lov drugemu.

Lovil je baš Golja, ko so živali obstale. Razložil je služabnikov glas in si snel robec z oči. Videl je, da je Mocenigova prejela droben list. Razgrnila ga je in naglo prebrala.

Kdo ji piše ob tej uri? je spreletelo Goljo. Ali kak prijatelj? Je res tako nujno, kar ji sporoča?

«Nadaljujmo!» se oglasi Neva, mirno, kakor bi ji še mari ne bilo pisma. Golja pa tehta njen glas in nje vedenje. Počasi previja robec in gre proti nji, opazuje njen obraz.

«Prosim, zavežite mi oči!» pravi po kratkem obotavljanju; «sam si jih ne morem!»

Lovil je spet, a ni imel sreče pri lovu. Ni slišal stopinj medvedov in labodov in golobic in ni razložil smeha, kadar je zopet hušknila katera izmed «živali» mimo njega. Če je pa vendar kaj ulovil, ni uganil, kdo je to. Bil je neprijeten lov, toliko neprijetnejši, čim bolj so se zabavali drugi.

«Kaj ti je, lovec?» ga je dražila patricijka ter se mu umikala, ko se je poganjal za nje glasom. «Ali boš moral oditi praznih rok?»

Po dolgem trudu je vendar ujel «škrjančka» — Vendramina, ki se je neprestano vrtel okrog njega in ga izzival. Lovil je še plemič, ki doslej še ni bil lovec, nato pa so se vsi prijeli za roke in napravili krog. Mocenigova je stopila v sredo in pričela plesati, polagoma in umerjeno, skrbno pazeč, da se ne bi zaplela v vlečko. Tesna svilena obleka je bila kakor iz enega samega kosa in je modrikasto poblestevala, Nevino prožno telo pa se je zvijalo kakor kačje. Pri vsakem koraku je plesalka enakomerno dvigala roke in bile so kakor dve tanki perutnici. Od časa do časa je patricijka stresla svoje sijajne lase ter se z ognjevitim pogledom ozrla okrog, kakor bi vabila, naj se ji

kdo vrže v naročje. Družba pa se je sukala v kolu in pela pri tem beneško ljudsko pesem.

Naposled se je plesalka pognala v vis, obstala na prstih s prekrižanimi nogami, vrgla roke nazaj, nagnila glavo in zaprla oči. Družba je obstala, potem pa začela ploskati.

Komaj pa se je Neva spet uvrstila v krog, je stopil na njeno mesto plemič Vendramin, napravil nekaj poklonov in pričel oponašati plesalko. Kakor ona, je stresal z glavo in krilil z rokami, le da so bile vse njegove kretnje ostre in groteskne. Čim bolj si je prizadeval biti graciozen, tem smešnejši je bil, in družba že ni mogla več peti, saj se je dušila v smehu. Naposled se je plesalec pognal v vis, vrgel roke nazaj in zaprl oči. Toda popadel ga je pri tem tak grohot, da je zbežal iz kroga in se zatekel na stol sredi grmičja.

«Diavolo, tudi mene je premotil pust», se je opravičeval, ne da bi mogel ustaviti smeh; «sam se ne poznam več! O plemič, plemič, kaj vse počenjaš nocoj!»

Ples je bil pri kraju, družabnost se je pričela lomiti. Neva je povabila goste spet h kaminu ter jih skušala zaplesti v pogovor o pesniku Aretinu, gospodične pa so medtem postregle družbi s posebnimi sladčicami ter z grškim grozdjem.

Plemič že ni bil več tako gostobeseden, bodisi da se je kesal, ker je šel tako daleč, bodisi da mu ni bilo kaj pogodu. Zato pa je Miroseo pričel pripovedovati svoje mladostne spomine iz Dubrovnika, pri čemer je mešal v pripovedovanje srbske izraze ter jih sproti spretno prevajal. Družba se je umirila, prejšnja razposajenost se je že znatno podela.

«Kdaj nameravate odpisati?» je ponagajal Golja Nevi kar sredi slikarjevega pripovedovanja, ko se je ona najmanj nadejala.

«Glej ga, kako je radoveden!» se je zavzela.

«Če bi bil radoveden, bi vprašal, kaj je v pismu!»

«Hočete videti?» nagaja patricijka in mu ponuja pismo, a ga naglo spet spravi. «Veste kaj! Pridite jutri k nam, sestaviva odgovor skupno!» predlaga v šali.

«Ne vem, če bi mogla sestavljati ta odgovor skupno!» meni Golja. «Sicer pa je stvar nujna, če ne bi vas ne obveščali ob taki večerni uri! Tudi odgovor je gotovo nujen.»

«Tako nujen, da ga ne bo imel kdo spisati!» potolaži patricijka častnika, da se oglasi v njem tiha hvaležnost. Dobro volje je, objel bi Nevo za to besedo.

Bila je polnoč in spodaj v veži se je začulo govorjenje. Moceni-

gova sta se vrnila s poti, s padovske ravnine, kjer je patricij sklepal nove kupne pogodbe.

Vsa družba v dvorani se je dvignila in šla prihajajočima naproti. «Tako torej?» se je šalila dona Mocenigova, ko so jo gostje pozdravljali. «Za mojim hrbtom se zabavate, ko ni gospodarja v hiši? Je to dostojno?»

«Nihče ne vprašuje dandanes več v Benetkah po dostojnosti! odgovarja Vendramin, kakor bi spet oživel. «Z dostojnostjo je kakor s poštenostjo. Kdor se ju drži, se osmeši!»

«A vi ste gotovo po uradnih opravilih tukaj, kaj?» vprašuje Mocenigova slikarja Mirosea ter se smeje. «Prišli ste poročat, kako napreduje delo na Muranu. Je kaj novega?»

«Res je», pravi patricij; «rad bi čul, kako in kaj! Nisem utegnil, da bi si bil osebno ogledal. Ustavite se še nekoliko nocoj pri nas. Nič nismo trudni!»

Mocenigo je imel na otoku Murano pravo graščino in čudovit park. Pravkar so se prenavljale dvorane in sobe, tako da bo povsod lahko videti zmagoslavje luči in zraka. Temu primerno je bilo treba izvršiti tudi slikarska dela in vodil jih je Miroseo. Družba se je vrnila spet v dvorano v prvem nadstropju. Neva je porabila ta trenutek in pridržala Goljo v veži.

«Nisi radoveden radi pisma,» mu pošepne nagajivo, «ljubosumen si! Tem slabše zate!»

«Nič več, motiš se!» odgovarja Golja. «Ne radoveden ne ljubosumen!»

Viharno privije Nevo k sebi, objame jo, kakor da se je vžgal v njem ogenj ter jo poljublja, da mu patricijka kakor medleč cvet povene v silnih rokah.

«Kaj počenjaš?» se naposled zave Mocenigova. «Kdo ti je dal pravico, ti barbar? Pričakujejo naju, ti pa se izpozabljaš!»

Izvila se mu je iz rok, popravila si lase in odhitela v dvorano. Golja pa je šel za njo in iskal zmisla njenih besed. Ves je še plamtel, zato je skušal z vso silo potlačiti svojo vznemirjenost. Sedel je k Vendraminu, vprašal tiho, koliko časa še ostanejo tu, a se je še ves kopal v slasti žarkega objema.

Družbi je naglo pošel razgovor. Utrujenost pozne ure je legala nanjo in dona Mocenigova se je naposled dvignila. Takoj so vstala tudi dekleta in pohitela iskat svoje zimske plašče. Vsi so se odpravljali, bil je že čas.

Neva se je spet pridružila Golji, kakor bi se ne bilo nič zgodilo med njima. Pripovedovala mu je o plesu, ki bo v kratkem v gledališču. Umetniška noč bo to, ki jo priredijo beneški umet-

niki. Vabljeni so že k nji, ker je mati vedno podpirala umetnost in so se mojstri redno shajali v njih hiši.

«Takrat se vidimo, če ne prej, ali ne?» je vprašala Goljo. «Obvestila vas bom pravočasno, dasi boste gotovo že prej izvedeli dan in kar je potrebno.»

«Veselilo me bo», odgovarja Golja, ki razume, da Neva ne more v družbi govoriti svobodno. In nič ji ne zameri, ko se obrne k drugim ter ga pusti samega, dokler ne posedejo v gondole.

(Dalje prihodnjič.)

IN MEMORIAM F. E. KORŠ

DR. JOŽA GLONAR

Skromen nekrolog, ki ga je temu znamenitemu možu napisal «Ljubljanski zvon» v letu njegove smrti (1915, stran 335—336), se je na svojem koncu opravičeval: «Te skromne vrstice so vse, kar moremo za sedaj posvetiti spominu tega moža.» To opravičilo je bilo v oni dobi, ko so bile vse vezi s kulturno Rusijo pretrgane, popolnoma umljivo. Ob desetletnici njegove smrti se ga je spomnila «Mladika» (1925, 151—152), s kratko, poljudno pisano označbo; prinesla je tudi njegovo sliko (iz spomladi 1914). Medtem pa se je nabralo toliko gradiva¹, da lahko «Ljubljanski zvon» svojim bravcem poda jasnejšo podobo tega izrednega moža; podrobnejši življenjepisni podatki nam odpirajo pogled na osebo in duha moža, ki se je lotil prevoda vsega Prešerna in ga tako srečno opravil, tukaj priobčena pisma pa nam omogočujejo vpogled v genezo tega prevoda, kar je prvi pogoj za njega pravilno in pravično oceno. Da ta pisma s svoje strani prinašajo tudi marsikaj novega in zanimivega za označbo in spoznanje njihovega pisca, bo takoj jasno vsakemu, ki jih bo količkaj pozorno čital. Priobčena so po vernem prepisu in brez vsakih popravkov; tako jim je ohranjen oni posebni čar, ki ga kaže njih svojevrstna slovenščina, močno prepojena s Prešernovim besedjem in včasih šepajoča ob ruskih oblikah in kon-

¹ Avtobiografija, napisana v spomladi 1915 (Труды Московской Дialectологической комиссии, в. и. Москва 1915; ponatisk iz „Русск. Филол. Вѣстника“, s pogretom, ki je posnet v «Mladiki», in dostavki D. N. Ušakova); obširen nekrolog Sachmatova z dostavki Jagića (Arch. f. slav. Philol. 37, 251—263). Tukaj priobčena pisma sta mi dala na razpolago: adresat prof. dr. Ivan Prijatelj, Aškerčeva pa nadzornik Jos. Wester; obema gospodoma izrekam za to izredno uslugo iskreno zahvalo.

strukcijah, vedno pa dokaz svojevrstnega duha in izredne duševne sile njihovega pisca.

*

Fedor Evgenjevič² Korš je bil rojen 5. maja 1843. v Moskvi, v hiši vseučiliške tiskarne, uredniku «Moskovskih vedomostej»; njegov oče je bil izprva bibliotekar v vseučiliški knjižnici, nato dolga leta bibliotekar muzeja Rumjancovih, ploden književnik in prevajavec. Družinska tradicija je pripovedovala, da se je njih prednik preselil v Rusijo za časa Petra Velikega iz nemške Šlezije kot rudar. Mati Fedorja Evgenjeviča je bila Zofija Reissig, hči polkovnika, ki je bil doma iz Hessen-Kassela. V mladih letih so se mu dvakrat «vneli možgani», kakor so pravili, in pravo čudo je, da je obe bolezni preстал brez škodljivih posledic. Brati se je zgodaj naučil sam po javnih napisih in naslovih, pravi glad po knjigah pa je v njem zbudila okolica, v kateri je živel v mladih letih, saj je bil njegov oče član krožka, ki se je zbiral okoli Hercena in Granovskega. 1849. se je oče preselil kot urednik policijskega lista v Petrograd. V njegovi hiši so se zbirali znani kulturni delavci, učenjaki in pisatelji: bratje Miljutini, G. G. Danilovič, P. G. Rědkin, K. D. Kavelin (njegov stric), I. A. Gončarov, I. I. Panajev, N. A. Nekrasov, A. A. Krajevskij, I. S. Turgenjev, P. V. Annenkov, N. N. Bulič, D. I. Kačenovskij in drugi. Ko je bil osem let star, ga je začela poučevati teta Marija, ki je govorila tudi nemško, francosko in angleško, in s Hercenom in Granovskim 1847.—1848. potovala po Franciji, Italiji in Švici. V dobi med 9. in 11. letom je najrajši čital o divjih živalih in pticah, tako da so že menili, da bo postal naravoslovec. 1854. je Granovskij pregovoril očeta, naj ga da k njemu v Moskvo, kjer ga bo spravil v takrat sloveči penzjonat pri reformirani cerkvi R. I. Zimmermanna, počitnice pa bi preživel pri njem. Res se je v jeseni odpravil v Moskvo in Zimmermann ga je sprejel v 3. razred. Penzjonat je bil pod formalnim nadzorstvom v to delegiranega državnega inspektorja, imel pa je izborne učne moči. Posebno dobro so se poučevali jeziki: ruščina, francoščina, nemščina, latinščina, grščina in angleščina. Poleg vseh teh se je Korš brez učitelja še naučil italijanščine, v prvi vrsti pa so ga zanimali stari jeziki. Ko je Granovskij v jeseni 1855. umrl, je Korša začel jemati k sebi na počitnice N. H. Ketčer, prevajavec Shakespearea. 1856. se je oče, povabljen od Katkova in Leontjeva, zopet vrnil v Moskvo, da bi tam ž njima in P. N. Kudrjavcevim izdajal

² Tako se je sam vedno pisal (Евгеньевичъ), in ne Evgenijevič (Евгениевичъ), kakor bi bilo po takratnem ruskem pravopisu pravilno.

«Russkij věstnik». V tem času se je Korš seznanil z A. V. Stankevičem in z vseučiliškimi profesorji S. D. Šestakovim, S. M. Solovjevim, N. A. Popovim, B. N. Čičerinom, F. M. Dmitrijevim, M. N. Kapustinom in drugimi. 1860. je vstopil na historično-filološko fakulteto moskovske univerze. Pri sprejemnem izpitu, ki ga je moral kot gojenec privatnega zavoda opraviti pred vstopom na univerzo, bi se bil iz matematike brez dvoma ponesrečil, da mu niso kot izvrstnemu filologu matematičarji reda poklonili, kakor so delali «mutuo consensu» filologi z izbornimi matematiki. Na univerzi je poslušal vse mogoče, samo ne bogoslovja in novih jezikov, katerih pouk je bil zanj vse preveč primitiven in začetniški. Poleg klasičnih jezikov se je najbolj oprijel sanskerta, arabščine, perzijsčine in turščine. Poleg F. J. Buslavjeva in N. S. Tichonravova je pridobil največ od orientalista P. Ja. Petrova, od obeh sijajnih, dasi sicer v svetu manj znanih latinistov G. A. Ivanova in E. F. Klina, ter od prvega predavatelja filozofije na moskovski univerzi, P. D. Jurkeviča, ki se sicer ni odlikoval niti z izvirnostjo niti jasnostjo svojih nazorov, toda z globokim znanjem svojega predmeta, z naravnost vzorno izšolanostjo mišljenja in z jasnim razlaganjem. Ko je dosegel stopnjo «kandidata» in vložil razpravo «De etymologia Lucretiana», je bil na priporočilo Leontjeva s štipendijo pripuščen k nadaljnjemu študiju, da bi se pripravljaj na stopnjo «magistra». Nekaj časa je poučeval latinščino v zadnjem razredu penzionata, v katerem se je sam izsolal, od 1865. na priporočilo Leontjeva grščino v proseminarju, 1866—1867. pa enako na priporočilo Leontjeva francoščino na Aleksandrovi vojni akademiji. V tem času se je bil tudi že začel zanimati za novo grščino in Slovo o polku Igorevč. 1867. je postal magister in na podlagi disertacije «De versu saturnio» 1868. docent; obenem je bil z državno podporo poslan dve leti v inozemstvo.

Jeseni 1868. se je podal v Berlin, kjer je poslušal predavanja iz klasične filologije in sorodnih strok pri Hauptu, Kirchhofu, Hübnerrju in Mommsenu. Poleg tega je študiral spomenike jezika izumrlih baltskih Slovanov in se praktično izpopolnjeval v italijanščini in češčini. Jeseni 1869. se je preselil na Dunaj, kjer ni obiskoval predavanj na vseučilišču, ampak se samo praktično vadil v srbohrvaščini in — zaradi nameravanega potovanja v Italijo — italijanščini. Tukaj se je tudi prvič od blizu seznanil s slovenščino, o kateri je — pod imenom «korotanščine»! — prvič, in še takrat samo mimogrede, nekaj malega čul v Moskvi pri predavanjih I. M. Bodjanskega. Ž njo sta ga seznanila

mlada zdravnika dr. Prešerna, pesnikov nečak, in dr. Ljudevit Jenko. Spomladi 1870. se je odpeljal v Rim, kjer se je gibal v krogu nemških arheologov in filologov Henzena, Helbiga, Corssena in R. Foersterja, kateremu je pomagal pri izdaji Libanija. Iz Rima je z A. V. Stankevičem in njegovo družino obiskal Neapolj, Pompeje in Florenco ter se v juniju preko Dunaja in Berlina vrnil v Rusijo.

Jeseni 1870. je začel na univerzi predavanja iz klasične filologije; razlaga! je Ilijado, Pindarja in druge lirike, Tukidida, Lizija, Terencija, Lukrecija, Cicerona, Katula, Horacija, Propercija, Ovidija, Stacija ter imel posebna predavanja o antični metriki. Živo se je zanimal za preustroj ruskih univerz, kjer je bil vedno na strani profesorske opozicije, ki se je upirala temu, da bi se z odredbami od zgoraj znanstvena višina univerz znižala. Ti ostri boji so se vlekli od leta 1875. do 1884.; njih uspeh je bil ta, da je Korš s svojimi somišljeniki nazadnje uvidel, da treba znanstvena predavanja, če se naj sploh kaj doseže, zameniti z bolj poljudnimi. Ko je 1889. prišel na univerzo v Odeso, je kmalu dobil prijateljske zveze s tamošnjimi Grki in se je poglobil v zgodovino njihovega jezika. Kot državni komisar pri izpitih na kijeviski univerzi je 1891. prišel v žive stike z navdušenimi mladimi ukrajino-fili. 1892. se je vrnil v Petrograd in postal profesor za perzijsko književnost na institutu Lazareva za vzhodne jezike. 1900. je postal redni član ruske akademije znanosti, v sekciji za ruski jezik in književnost. Ker mu petrograjsko podnebje ni prijalo, je ostal v Moskvi in se je vozil v Petrograd na seje akademije in njenih komisij. Komisija za sestavo karte ruskih narečij, ki ji je on predsedoval, se je osnovala v Moskvi. Ko se je 1908. po inicijativi Faddeja Antonoviča Čudovskega v Moskvi ustanovilo «Obščestvo slavjanskoj kul'tury» in je bil soglasno izvoljen za njegovega predsednika, se mu je odprl nov, obširen delokrog: prišel je v stike z raznimi slovanskimi narodi in moral pogosto nastopati v javnosti z govori in članki o raznih vprašanjih, zadevajočih slovanstvo, posebno v perečem vprašanju o razmerju med Velikorusi in Malorusi.

Prvotno zanimanje za Prešerna in njegovo poezijo so mnogi Korševi posli porinili nekoliko v ozadje, vendar pa ne popolnoma. Prvo vest o njegovih prevodih iz Prešerna je prinesel «Ljubljanski Zvon» leta 1885., na str. 574. Jagić je v jeseni leta 1884. potoval skupno z Račkim iz Odese čez Kijev v Moskvo in Petrograd ter se je tedaj prvič osebno seznanil s Koršem. Pri njem je videl pre-

vode iz Prešerna in o njih poročal takratnemu uredniku «Zvona», Levcu, v pismu, ki ga je Levec dal v tisk. Leta 1890. poroča M. Murko v «Zvonu» (str. 47—49), da je izšel prevod «Sonetnega venca» v 7. knjigi «Russke mysli». Intenzivneje se je začel Korš pečati s Prešernom šele ob bližajoči se stoletnici pesnikovega rojstva, ko je začel pripravljati celoten prevod, ki mu je sklenil dodati uvod in za Ruse potreben komentar. Tukaj priobčena pisma nam dajejo vpogled v Korševo delavnico v jubilejnem Prešernovem letu.

1.

Petrograd $\frac{19 \text{ Februarja}}{2 \text{ Marca}}$ 1900.

Velespoštovani gospod!

Oprostite mi tudi Vi, da Vam nisem napisal odpoved tako kmalo, kakor Vi ste upali in kakor jaz bi hotel in moral; ali tedaj, kadar Vaše pismo je prišlo v Moskvo, bil sem v Petrogradi, kjer sem ga dobil ne brez zamude. Ne zamerite mi tudi in ne čudite se, če pišem slovenski tako slabo: seznanil sem se z Vašim lepim jezikom le iz bukev in znam ga ne bolj kakor kolikor je potrebno, da bi mogel umeti, kar berem.

Prijetno mi je bilo zvedeti, da na čast tega pesnika, ki ga zlasti ljubim in ki celo Slovanstvo more se njim ponositi, bo se naredila na Dunaju vseslovenska slavnost. Zakaj ne morem biti priča vsega, kar se bo tam godilo! Ali, ako meni ni mogoče biti v številni možji, ki bodo obhajali to slavnost, prosim Vas vsaj pomeniti moje ime kakor enega z največjih spošтовateli neumerjočega slovenskega pesnika. Jaz pa bom storil zaradi njegove slave med Rusi vse, kar bo v mojej lasti. Ako bi ne bil žalibog! pozabil, da pravo v tem leti bo se dopolnilo stoletje od rojstva Prešérnova, bil bi še prej se lotil, da bi mogel zares izdati vse njegove poezije v prestavi na rusko; ali zdaj mi niso preložene nekoliko pesmi in, kar mi je posebno žalostno, «Krst pri Savici». Ne ostaje mi se tedaj nič družega kakor da namenim ves čas, ki mi bo prost, na prestavo vsaj najboljšega iz tih pesmi, katere sem zanemarjal kakor pretežke al menj umljive za bralca, ki se ni dobro seznanil z življenjem, zgodovinami in narodnimi pesmami in navadami slovenskej dežele, na pr. «Od železne ceste», «Nova pisarija», «Al prav' se piše k a ш a ali k a s h a» i druge. Morebiti bo mi dovoljeno se poslužiti nekterih prestav profesorja Petrovskega, ki so natisnjeni v zbirki Gerbelja „Антология изъ славянскихъ поэтовъ“, in Ščepkina (ki ga dobro pozna Dr. Murko), še nenatisnenih. Ne

znam nobenih prevodov iz Prešérna na rusko razven tih. Ako mi bosta zmanjkala čas in umetnost, da bi mogel izpolniti tisto željo, ki jo nosim v prsih že veliko lét, bom napisal, kakor mi svetujete Vi, studijo o Prešérnovi poezii z primeri najboljših njegovih pesmi.

Z prošnjo, da se vklonite od mojej strani gospodu Akademiku Jagiču, Vas pozdravljam in sem Vaš udani
Todor Korš.

P.S. Videl sem tukaj tako imenovani «prospekt» novega ilustriranega izdanja Prešérnovih pesmi. Jaz bil bi Vam jako hvaležen, ako bi Vi mi sporočili svoje mnenje o tistem izdanji: je li ono zares mnogim bolje od prejšnega (1866)? Ako izvolite mi odgovedati, morete nameniti svoje pismo Москва—Университетъ ali Петербургъ, Академія Наукъ.

Še enkrat Vas prosim, da mi oprostite mojo slovenščino. Res je, da prijetneje mi je bilo pisati Vam slabo slovenski, niž dobro nemški.

Bog živi ves slovenski svet,
Brate vse,
Kar nas je
Sinóv sloveče matere!

Kako bi vsi Slovani ne slavili tega pesnika, ki je tisto rekel?

2.

Moskva; $\frac{2}{15}$ kimovca 1900.

Prespoštovani gospod Prijatelj!

Ker sem bil Vam obetal, namreč da bom se vsake svobodne ure poslužil zaradi svršenja svojega prestava Preširnovih poezij, to mi je bolj po sreči šlo, nego sem bil mogel upati. Zdaj je predstavljeno vse, kolikor je ostalo od slovečega pesnika, slovenski in nemški, razun pozdrava Janezu Hradeckemu, soneta proti izdajavcu Volkmerovih fabul, dvanajst napisov zabavljivih, nagrobnih in drugih, tristiha o Bogu (ne pa tetrastiha, kakor se pečati), dveh uganek in nemškega soneta k Antonu (ne Matiju!) Čopu. Vse te pesmi niso bile izdane po samom pesniku (razun poslednje) in ne imajo zanimljivosti za tujega bralca, ne Slovenca, poscбно zrlaj, marsiktere pa z njih bile bi še neumelne brez dokaj dolgih razlag in pa, more biti, takih, ki jaz komaj bi mogel jih dati. Res je, da tudi med temi pesmami, ki jih je izdal Preširn, je najti take, da Rusi, kateri v mojem prestavu bodo rajši iskali veselja ko poučenja, izgubili bi malo, ako bi jih ne poznali; vendar, kakor pišem v svojem uvodu, predrzno se mi je zdelo zapustiti to, kar sam pesnik je primil v svojo izdajo. V uvodu dal sem pesnikovo

življenje največ po Stritarju, dasitudi dobro vem, da to ni zadosti. Vrh tega nekoliko pesmi, ki imajo v sebi mesta menj umelna za tujce, razložil sem z opombami, kakršne sem mogel narediti. Zavolj boljšega razumenja rekel sem v uvodu nekoliko besedij o stanu slovenske literature za Preširna; al' mi je žalostno, da mnogo vprašanj iz življenja Preširnova in literarnih okolnosti njegova časa so meni samemu premalo znane. Posebno po letu, kadar sem bil v Petigorsku, mestu kavkazskem, ki ga zunaj Ruskega celo malo kdo pozna, težko mi je bilo nabirati potrebno gradivo. Ume se samo od sebe, da v Moskvi, kjer sem zdaj, in v Petrogradu, kamor bom se kmalu podal, bom se trudil zaradi prirejenja najboljših virov, al' se bojim, da celo ondi ne dobom vsega, kar mi je treba. Zatorej naj se ne zdim Vam nadležen, ako si bom dopustil, da Vam predložim nekoliko vprašanj, ki na njih želim dobiti odgovor le za to, da bi moje bukvice bile vredne svojega namena in mogle storiti velikega Slovenca, kolikor je mogoče, blizkega Rusom. Ni treba, mislim, izrazno dostavljati, da vse, kar bom izvedel od Vas, bo opomenjeno kakor Vaše se spodobno zahvalo.

Moja vprašanja so nasledujoča:

1) Al' je se omožila Julija s pesnikovim zopernikom, in, ako je bilo tako, kdaj to se je zgodilo, in kdo je bil on?

2) Al' še živi Levstik? opominjam ga v uvodu, govoreč ob izdaji 1866. l., al', kakor se ume, ne zelo hvalno (ako vse razlike od Preširnova rokopisa, ki se nahajajo v ti izdaji, izvirajo od njega, kakor se pravi).

3) V pesmi «Od železne ceste» kak je pomen vrza «Tet» (pri Jurčiču, «Pet» pri Pintarju) 'mam boljših na vsak prst'?

4) V romanci «Učenec» kaj je «predpust», kadar dekleta se može? To vprašam zatorej, da pri nas ob poslednjem tednu pred pustom nihče se ne more možiti.

5) V baladi «Prekop»: «Al' rabljinom zapadlo, biričem ni telo» — kaj imajo rablji in biriči da storé z mrličem, naj še bo sam se vsmrtil?

6) V eni izmed «Različnih poezij», ki je «V spomin Matije Čopa», nahajata se dva vrza, ki ji morda ne prav razujem: a) «Stešemo svoj si čolnič nov, z Bogom zroč'mò ga valovom», al' je to isto, kar «stesali smo» in «zročili smo»? Povod mojem dvomnosti je ta, da, ako to bomo razumeli kakor «bomo stesali», «bomo 'zročili», nasledujoči vrz, bo imel čuden pomen, ker nekaj, kar še ni prišlo na svet, naravno ne more biti navajeno brez nov in skal ogibat'. b) «Lel» (Jurčič, «Lelj» Pintar) bil naš je krmar, drugi je bil «Pali-

nur»: al' to je Lelj, sloveči (med slovanskimi romantiki) bog ljubezni? vendar zakaj bi Čop bil Lelj? Palinur — al' je ta isti?

7) Kdo so ti pisarji, ki jih Prešeren je neumrljvo zasramoval v «Novi pisariji»?

8) K «Zabavljivim napisom»: a) vem sicer, kaj so Višnjani (akoravno ne vem, kje je Višnja in al' ime tega sela pomeni sad „вишня“ ali pridevnik „вышняя“); al' kaj so storili ti modrijani s polžem? b) kdo sta bila Lesničnik in Levičnik (ali, pri Jurčiču, «Lesnjičnjak» in «Levičnjak») in kako so peli? Moram priznati, da ne razumem pomena tega napisa. c) Ravnikar mora biti znani škof Matij R., prijatelj prošastnemu deležniku na — vši; al' ne vem, kako je bil «kriv, da kolne kmet molitve bravši» (namesto «beroč?). d) Kaj pomeni napis proti Ahacelju? e) Kdo je bil Krempeljen («Krempelj» po Jurčiču)? f) Zakaj Prešeren imenuje Ljudvita Gaja in njegove tovarše «janičarje»?

9) V sonetu 6 — kaj je Trnovo? «tje sem uro šel deséto» jutra ali večera?

10) K sonetu 13: a) kaj so «kjer svet' Anton Jezusa var'je», Tersat in Lušarje? b) kaka sveta stvar je v Marijni Celji? c) kak pomen ima beseda «podoba» v vrzu 9-em? Ako je «Portrait», kdo more biti posestnik «domovanja»? Ako pa je sama Julija, kako Prešeren je mogel imenovati njeno obličje «Nebeške nje lepôte senco, sanje Goljufne, v katerih komaj sled resnice»?

11) Sonet 18 al' je proti Metelku?

12) Sonet 19 — proti komu? Znamenitno je, da v «Novi pisariji» Prešeren (ne «pisar») sodi o tujkah drugače.

13) K sonetu 20: kako razprtijo je imel Prešeren s Kopitarjem in kdaj?

14) K sonetu 21: al' je «svet' Marka» cerkev v Vrbi?

15) H «Krstu pri Savici»: a) kaj je Blejski grad? b) al' je zdaj na otoku Bohinjskega jezera kaka cerkev?

16) V «Nebeški procesiji» kdo je Mož, kakor se zdi, posestnik strelišča, in kaj je storil s to «hudičevo kasarno»?

17) Kje je Šmarna gora?

Jaz mogel bi še dopolniti ta vprašanja z drugimi, ki se tičo hronologije Preširnovih pesmi, ki je skoraj sploh temna, vsaj za mene, ako ravno je tem važnejša za njegov životopis, čem menj ima gradiva za njega. Nekoliko dat dobil sem iz nemško-slovenske idilije, ki jo je napisal Radič, ali, kakor sam piše svoje ime, Radics: gotovo poznate njegovo knjižico «Anastasius Grün's Lehrer und Freund, der slovenische Dichter France Preschiren (zakaj ne «Ferencz Peresirin» poleg «Radicsa»?), als deutscher Poet».

Ako čislate ona 17 vprašanj vredna odgovora, morete poslati svoje pismo v Cesarsko Vednostno Akademijo (Императорская Академія Наукъ) v Petrogradu. Ker od srca želim, da moj prestav pride v roke bralcev o pravem času, jaz bil bi Vam posebno hvaležen, ako bi našli sredstvo, da mi podelite svoj odgovor, če je mogoče, ne pozneje od začetka Vinotoka. Zdaj, kadar največi in poglavitni del moje bodoče knjige je skončan, bom brez zamude iskal založnika.

Kako pa mi nasvetujete pisati pesnikovo ime z ruskimi črkami: Прешернъ ali Преширнъ? Vem dobro, da sam pesnik pisal je ga «Prešérin», al' ker v poslednjem «Zabavljivem napisu» ne razloči ga od pridevnika p r e š i r e n, sme se misliti, da je ga izgovarjal ne drugače, in tako se je imenoval njegov stričnik, zdravnik, ki ga sem bil poznal na Dunaji, in tako piše n. pr. Stritar. Z druge strani g. Anton Aškerc v svojem ruskom pismu k meni piše Прешернъ po pravopisu pesnikovu, al' navzlic gori pomenjenemu napisu. «Kaj sirota čem storit?»

Od tega istega pesnikova žlahtnika čul sem Preširnovno podoknico v spevu. Ak se ne motim, napev je tak (pišem po sluhu):

Hotel bi se prepričati, al' uho in spomin nista me zmotila, in tudi čigav je ta napev. Ker poezija nahaja v godbi močen posredek k obnarojenju, rad bil bi pridal k svojemu prestavu oni napev, akoravno ni slovansk, ampak lašk. Al' sama «podoknica» ni kaj drugo, ko «serenata».

Nadejam se, da pričujoče pismo glede jezika je nekoliko boljše od prejšnjega, ker ono je bilo moj prvi poskus, to pa je ne samo drugi, al' še tudi je pisano že tedaj, kadar moj prestav je bil končan.

Ne bodi Vam sponosno, da namerjam svoje pismo ne neposrednje k Vam, ampak čez g. Jagiča (kateremu prosim Vas spričati moje globoko spoštovanje): vzrok takega nekaj zahomotanega pota je ta, da, ker še komaj sem se vrnil domu, ne morem najti Vaše pismo.

Vam prisrčno vdani in v popred hvaležni

Božidar Krš.

Velepoštovani in dragi gospod Prijatelj!

Ako ne kmalu sem Vam odpisal, temu vzrok ni bila seveda ne-hvaležnost (kako bi ne bil je čutil?) ampak neugodne okolščine, ki so zvezane z mojo preselitvijo iz Moskve v Petrograd in z izdajo mojega prevoda Prešernovih pesmi. Kar se tiče prvega, morem reči tako, da skoro visim med dvema mestoma, ker moram stanovati v Petrogradu, moja družina pa ostaje v Moskvi še dva leta, dokler moji otroci se bodo izučili. Prebivam torej zdaj tukaj, zdaj ondi. S Prešernom pa reč obstoji tako, da njegov tekst je že natisnjen (pri založnikih Liessner in Göschel v Moskvi — Nemcih, kakor vidite, da bi nam Slovenci ne zavidali), ali še ostajo v opombah pozivi na predgovor, ki še se natiskuje. Hitim, kolikor morem, in moji založniki tudi. Napredek dela je tak, da, ako se ne motim, boste dobili mojo knjižico še ob pravem času. Koliko moram Vam biti hvaležen, boste najbolj razumeli iz tistega, kar Vam bom povedal ob izvorih, ki sem jih našel v akademjski knjižici. Obetali so mi bili, da, samo naj pridem v Petrograd, bo k moji službi vse, kar želim. Prva moja želja je bila, da mi dade prvo izdajo Prešernovih pesmi, ki je nisem vzel s sabo iz Moskve pravzaprav za to, da sem se bil zanašal na tiste obete. Odgovor je bil, da se ondi ne nahaja. Dobro še je bilo, da mi je ni bilo prav treba. Druga prošnja — «Ljubljanski Zvon»; dali mi so ga za dva zadnja leta. Moral sem tedaj se zadovoljiti s tema dvema letoma «Zvona», s Celestinovo knjižico «France Preširen» in s pogledi v to in drugo knjigo, ki v njih je bilo vsaj mogoče najti nekaj tako ali drugače tičočče se Prešerna. Morete si torej predočiti, koliko so mi bile važne tiste vede, ki jih imam Vam zahvaliti. Gradivo za polovico mojih opomb je docela Vaše, uvod pa sem moral v mnogih mestih popolnoma predelati po tistem, kar ste mi oznanili. Vaše drugo pismo sem dobil žalibog šele pred nekoliko dnevi, kadar prvi del mojega predgovora že je bil v Moskvi (med tem, ko jaz sem sedaj v Petrogradu), ali upam, da še bo mogoče ga uporabiti pri popravi. Zelo se Vam zahvaljujem za Vaš predlog, da mi pošljete «Jezičnik»; ali mislim, da že je prepozno. Primate torej mojo revno knjižico, kakoršna je, in ne zamerite, ako najdete tu in tam več ali manj velike napake: storil sem vse, kar sem mogel, zaradi slave svojega ljubega Prešerna. Tolažim se s tem, da celo slovenski izvori, ki sem se jih mogel poslužiti, niso prosti pomot; n. pr. Celestin misli, da «tvoje domovanje» v sonetu «Marskteri romar» je domovanje Juljino, nekdo pa L. P. piše v «Zvonu» (1899, str.648),

da Prešeren je poslovenil pesem, ki v nji Korytko poje lepoto Ljubljane. Kaj naj storimo? Ljudje smo. Jaz pa sem delal skoro z golima rokama, in če kaka reč mi je pripomogla, to sta bila moja goreča ljubezen do Prešerna in — Vi. Vendar, da si tudi nisem mogel dobiti iz «Ljubljanskega Zvona» več od dveh let, našel sem v nju nekaj, kar me je močno zveselilo: to sta bila Vaša «Materine povesti» in «Onkraj življenja» (drugih Vaših spisov še nisem čital). Posebno mi je ugajalo to-le, more biti, le za to, da vdova mi je slučajno bolj razumljiva, nego ono dekle, ki se je srečno ognilo uličnega «barona»; vsekakor ta je tudi zelo živahno slikovana. Iskreno se veselim za Vas, da imate takšen talent. Jaz pa imam skoro nadležno-živo domišljijo... Srečni Ribič!

Vam hvaležni in vdani

Božidar Krš.

P. S. G. Jagić, kakor sem slišal, misli, da naša Akademija hoče izdati fac-simile Prešernova rokopisa baš zaradi mojega prevoda. Pravi vzrok tega podvzetja je pesnikova slavnost; za prevod pa kaj mi je treba njegove pisave? Ni za koga ni skrivnost, da Prešernova izdaja ni polna, Levstikova (Jurčičeva) velja malo, Pintar pa je sedel med dvema stoloma.

4.

Moskva

$\frac{14}{27}$ Listopada 1900.

(Остоженка, 2-ой Ушаковскій переулокъ, домъ Шабардина.)

Velespoštovani gospod Prijatelj!

Ne vem, ali ste dobili moje zadnje pismo, ki sem ga pisal meseca Vinotoka ali Listopada — več se ne spominjam. Kako sem Vam hvaležen, mogli ste videti iz tega pisma in še bolj boste videli iz predgovora pri mojem prevodu Prešernovih pesmi, ki ga kmalu boste dobili. Žal mi je, da je bilo že prepozno izpremeniti „Преширна“ v „Прешерна“; toda kdo je kriv, da sem izgovarjal to ime ne z e, ampak z i, ako ne sami Slovenci — Stritar, Radič, Celestin, in, če se ne motim, Murko, ki, kadar je bil v Moskvi, je čital Prešerna z Ščepkinom (našim slavistom, zmotiteljem g. Jagičeva dušnega miru čez kijevske odlomke) in dokaj je govoril o njem z menoj. Vendar ta pogrešek še ni tako težak; ali se bojim, da je nemara «omen» druga pomota, ki se nahaja v samem početku Prešernova životopisa, namreč, da Prešeren se je rodil 21. Listopada starega stila namest 20. Kaj naj storim? dobra je prislovica: „Поспѣвшишь — людей насмѣшишь“. Ako kaj takega se bo zgodilo, žal mi bo ne za sebe, ki sem navaden človek, ampak za Prešerna, ki

je vreden najboljše priporočbe med tujci in pa zlasti med «baháči čvetero bõlj množnih Sláve rodóv». Sem radoveden, kako so izpolnili Čehi svojo zalogo, oziroma prestavo celega Prešerna. Moja založnika Liessner in Göschel (v Moskvi tudi ne morejo biti brez Nemcev), sta mi obljubila, da izdaja mojega prestava bo popolnoma pripravljena prej nego napoči dan stoletnice Prešernova rojstva. Zato sem prišel v Moskvo in ostanem tukaj do 7. Grudna (n. st.), dokler moja knjižka bo razposlana po knjigotržcih, učenjaki in leteratih na Ruskem in zunaj. No, komu ve vnanjih deželah je treba poslati počastne iztiske? o tem sem vprašal g. Jagića, on pa mi je imenoval samo nekoliko urednikov, knjigarjev in založnikov. Dovolite mi torej obratiti to vprašanje k Vam. Razun Vas, g. Jagića, Murka in Aškerca znana mi so nektera imena slavistov in slovanskih pisarjev, ali 1) menda ne vseh, 2) ne vem, kje bivajo ti možje. Dobro bi bilo, ako bi Vaš odgovor prišel še ob pravem času; ako pa ga dobom prepozno, bom poslal nekoliko iztiskov g. Jagiću in Aškercu, da bi ona (prvi s pomočjo Vašo in Murkovo) razposlala, komur je treba, ali ne knjigarjev in ne uredništev, ki je jih omenil g. Jagić, ampak učenjakov in literatov. Ostalo se tiče mojih založnikov.

Vam hvaležni in vdani

Božidar Krš.

5.

Petrograd $\frac{28. \text{ Listopada}}{11. \text{ Grudna}}$ 1900.

Prešernova leta.

Velespoštovani g. Prijatelj!

Obe Vaši pismi sem dobil, dasi per hysteron proteron — eno, poznejše, v Moskvi, drugo, prejšnje, tukaj. Na robe se mi zdi, da vsaj eno mojih pisem, namreč prvo tistih, ki sem bil je naslovil v Vaše stanovanje, se je izgubilo. Vendar Allah to vé bolj, kakor pravijo moji musulmanski prijatelji. Sedaj pa Vam pišem ne toliko za to, da bi Vam naznanil kaj važnega glede Vašega vprašanja, kolikor za to, da bi vsled mojega molčanja obup se ne polastil Vaše čakajoče duše. Hočem samo Vam povedati, kaj sem uspel storiti zaradi zbranja potrebnega Vam gradiva, in še več — kakšne nade imam znanprej. Komaj sem prišel v Petrograd, zvedel sem od Šahmatova, ki me je obiskal istega dne še do naše seje v Akademiji, odkod in kako bi mogel dobiti najzanesljivejši životopis Čehovov ali vsaj nekatere posameznosti njegovega življenja in literarne delavnosti. Šahmatov mi je povedal, da drug akademik, Kondakov, je eden najboljših njegovih prijateljev. Od

Kondakova pa sem uslišal ne mnogo več od tistega, kar sem bil zvedel že v Moskvi, namreč da Čehov se rodil l. 1860 v Taganrogu, tam isto se je učil na gimnaziji, potem vstopil v moskovsko vseučilišče kakor dijak zdravilstva (kar Vi ste uganili sami — kako? ali po „Палата“ № 4“?). Vendar jako dvomim, jeli on dolgo bil zdravnik ali pravzaprav je li sploh postal zdravnik, zakaj še v 80-tih letih, torej skoro ne takoj po skončanju svojega dijaštva, začel je pisati v satiričnih žurnalih, — v katerem pa, o tem moja izvora, Remezov v Moskvi in Kondakov v Petrogradu, svedočita različno, namreč prvi pravi, da sam je delal s Čehovim, tačas neznanim in popolnoma siromašnim mladeničem, v „Будильникъ“, drugi pa ve baje prav gotovo, da je pisal v „Стрекозъ“. Verjetno se mi zdi, da oba imata prav. Kar se tiče hronologije njegovih spisov, more se ona dognati samo iz žurnalov, ki v njih so se objavile prvič njegove novele in ki iz njih so bile pretisnjene v znane Vam zbirke, vendar ne vse, temveč samo izbrane in pa, kakor se pravi, primerno nemnoge. Tole posameznost mi je povedal Kondakov, o tistem pa, kar sem Vam pisal gori, svedočita soglasno kakor on, tako kratki Čehov životopis, ki se nahaja v Granatovi knjigi „Настольный энциклопедический словарь“. Na-dejam se, da se kmalu bom seznanil s samim Čehovim, in tedaj se mi, morebiti, posreči dobiti kaj boljšega in popolnejšega o njem. Kondakov mi je tudi obetal, da mi bo oskrbel dobro fotografijo, ki je, se ume, mnogo zanesljivejša od Bog ve kake litografije.

Dobil sem iz Akademije Prešernovo številko «Ljubljanskega Zvona». Slovenci tako me hvalijo, da se bojim, kaj bodo povedali, kadar moj prevod jim pride pred oči. Prijetno pa mi je bilo, da nekatera moja domnevanja se strinjajo z novimi prinoski k Prešernovu životopisu. Sedaj menda že imate mojo knjižico. Prosim Vas, da popravite na str. 64 „Красивы бы“ namest „Красивъ бы“.

Vam udani

T. Korš.

(Konec prih.)

IZ ROKOPISOV SREČKA KOSOVELA

SENCA GOLOBA

Bilà si mi kakor senca goloba,
bežala si kakor gre hiter oblak,
a vame se užgala je tvoja podoba
kot vtisne v človeka se ôbraz grenak.

Ko srečal sem te, želel senco sem ujeti,
in glej, res po želji sem senco i vjel,
ob njej sem pripravljen bil vdano trpeti —
čas z zlato perotjo je mimo hitel ...

In ko je ta senca v dolino vtonila,
popotnik pod goro zaprl je oči;
tako se mladost je v bridkosti zgenila —
jaz čutil iz srca sem kapljati kri ...

Ko gledal sem senco, takrat mi je bilo
življenje šumenje večernih gozdov,
o sreči je pelo in vanjo se zlilo
kot vonj pomladanski je v balzam vetrov.

Ah, moje besede o senci so bile
večera prekrasnega tesen oklep,
in vendar so sanje iz njega mi klile
in v dušo mi segale, da sem bil lep.

Zdaj, ko ni več sence, črn pas na golobu
počiva, spomin pa v preteklost beži.
Popotnik se ustavil ob sivem je robu
in gleda v prepad, in srce ga boli ...

ODA NA BODOČNOST

Ne borim se s politiko, znanostjo,
ne grem za lažjo in dognanostjo —
svetl je zamé le val hrepenenj,
val morij ljudi, val novih življenj,
in čim več je v bratu človeku napak,
močnejši, jasnejši bo moj korak.

Čim več zamolčanih, zakritih mnenj,
tem silnejši svit avreol pokolenj —
Resnica je večna in več en njej žar,
v ognju daleč tam spredaj gori njen oltar,
prekrižan je z meči presvetlih svobod,
ki zanje trpi ves človeški rod.

Zatorej za mano v ta svet volkov,
kdor na poti pogine, dobi blagoslov,
oj, v solnčnem zvonjenju zlatih maš
se spomnimo njih, ki jih ubila je laž,
ki so strle jih ječe, udušila jih noč —

nas ne ubije obup, mi gremo pojoč
 naprej z zastavami temne krvi —
 o glejte! Na vzhodu že dan se rdeči,
 in kadar ugasnejo zarje težké,
 bodočnost se čista pred nami sprostrè,
 in trudno človeštvo bo vsenaokrog
 zbrano, in sredi njega: Bog.

DREVO OB RIBNIKU

Zrak je hladen, prosojen	Veter noben se ne zdrami,
preko kraja razlit;	da bi razlomil srebro,
tih je, mrzel, pokojen	bleščeče nad temi vodami —
ribnika srebrni svit.	mirno stoji tam drevo.

Ribnik miruje, miruje
 ko da mu je mrtvo dno,
 drevo pa ko da prisluškuje
 molči in raste v temò.

F E D R A

J E A N R A C I N E — A . D E B E L J A K

Uvod.

Francoski oder 17. stoletja se ponaša s sočno troperesno deteljico: Corneille, Molière, Racine. Nekaj Molièrovih likov je šlo že z učinkom preko naših pozornic. Pierre Corneille (1606—1684), «oče francoske tragedije», vzbuja globoko ganutje, proučujoč tajne vzmeti človeške duše, zlasti moške značaje. «Ako bi Francija ob kakem potopu morala žrtvovati vse svoje pesnike razen enega,» je rekel V. de Laprade, «bi vsekakor otela Corneilla.»

Jean Racine (1639—1699), radi svoje miline «francoski Virgil» nazvan, riše najrajši ljubezen ali drugačne ženske strasti, zato nosijo domala vse njegove drame žensko ime za naslov. Snov je zajemal največ iz grške, rimske ali hebrejske zgodovine. Athalie je mnogim Racineovo veledelo, drugim je to vzor francoskega pozorišča, oziroma vseh pozorišč na svetu. Voltaire celo pretirava: «To je prva mojstrovina človeškega duha.» Marsikdo pa šteje Fedro za glavni njegov umotvor. Spisal jo je 1677. za igralko Champmesléjevo, ki si je želela burno razgibane drame, kjer bi se umetniško izživela. Tvarino je posnel po Evripidu in nekaj po Seneki. Prizor, kjer Latinčeva Phaedra priznava Hipolitu svojo ljubav, zasluži vso pohvalo. Potem čitaj Francoza: pomenek je preprostejši, doslednejši, dostojnejši, prirodnejši. Izvirnost je tudi v tem, da je izumil osebo Arikije, Hipolitove ljubice, ter tako

ustvaril nov zapletek. Dejanje se vrši ob času trojanske vojne v peloponeškem mestu Trezenu.

Vsebinska. Fedra, soproga atenskemu kralju Tezeju, razodene svoji dovilji Enoni strast, ki jo čuti za Hipolita, svojega pastorka. — Iznenada zaženo glas, da je Tezej preminul na potovanju. Fedra porabi to govorico, da odkrije svoje nagnjenje Hipolitu. Ta jo odbije, zvest Arikiiji, čeprav je to sestra in hči očetovih sovražnikov. Toda Tezej se vrne. Fedra se skriva, ker jo peče vest. Enona zatoži Hipolita, da si je drznil dvigniti oči na kraljico. Tezej srdit izžene sina, zaobljubivši ga Neptunovi mržnji. Skoraj pa prihiti njegov odgojitelj Teramen in javi Hipolitov konec.

V. dejanje, 6. prizor.

Tezej, Teramen

Tezej.

Si mar ti, Teramen? Kod hodi pa moj sin?
Že nežno dete sem ti ga nekoč izročil.
A kaj je to, čemu li solze si potočil?
Kaj dela sin?

Teramen.

Prepozno! Vsaka skrb odveč!
Zaman ljubezen zdaj! Hipolita ni več!

Tezej.

Bogovi!

Teramen.

Odšel je smrtnik, ljubezniv nad vsemi,
kreposti čiste vzor. Kar mirno mi verjemi!

Tezej.

Sinú ni več? Sedaj ko mu roké molím,
Bogovi so nestrpni znesli se nad njim!
Je blisk ošnil ga? ubila ga je strela?

Teramen.

V skrbeh sva davi od Trezenskih vrat hitela;
on sam je vodil voz. Krog njega pa sedé
prijatelji poparjeno, kot on molcé.
Sam vase zatopljen ubira pot v Mikene,
a vajeti si prav na lahno v roke dene.
Njegova krasna vranca, ki sta prejšnji čas
tak iskro vselej stregla na njegov ukaz,
povešata glavó; potrta sta, pobita,
dejal bi, da z gospodom jad in bol delita.

Strahoten krik tedajci vstane iz morjá,
 preruši mir in molk, da vse zatrepeta;
 in kot odgovor iz osrčja zemlje čuje
 se brž ječeč odziv, ki strese nas še huje.
 Po žilah nam do srca mraz leden beži
 in vrancema se griva srepo naježi.
 Medtem pa iznad gladke površine slane
 visoko valoveč ledena gora vstane;
 se bliža nam in se razpoči in tačas
 med penami pošast izbruha blizu nas.
 S čela širokega preti rogov ji dvoje,
 z luskino žolto ji pokrito vse telo je:
 grdoba — napol bik in napol zmaj sverep —
 v neznanski kolobar zavija dolgi rep.
 Tako zateglo tuli, da se breg potresa,
 strahóma gledajo pošast celo nebesa.
 Zemlja drhtí, neznosen gre po njej zadah;
 val, ki jo je prinesel, se umakne plah.
 Vse bega; vsak odpor bi tu bil brez uspeha:
 zaklon svetišča bližnjega jim nudi streha.
 Hipólit sam, junaka tebe vredni sin,
 ustavi vranca, zgrabi kopje ter edin
 pomeri v zver, zažene vanjo s trdno róko
 in vseka v lákotnico rano ji široko.
 V togoti, bolečini zakadí se v zrak
 in rjoveč pred konje trešči grozni spak,
 se zvija, valja, golt razpaljen odpiraje
 in vanju bljuje zublje, dim, krvave saje.
 In vranca v blazni dir; ne čutita več uzd
 in gluha sta za klic Hipólitovih ust.
 Zaman je gospodar napenjal svoje sile;
 s krvavo peno so se žvale porosile.
 Baje so videli celo, da neki bog
 je v strašni zmedi zbadal konje v prašni bok.
 Preplašena zaženeta se na pečine;
 os poka, škriplje in na dvoje se prekine;
 in skóraj voz na drobne kose je zdrobljen;
 Hipólit pa omahne v vojke zapleten.
 ... Gospod, odpusti. Če se spomnim krute boli,
 nikdar ubranil solzam se ne bom, nikoli.
 Konjiča, ki ju sam je zredil bil tvoj sin,
 to videl sem, vlačila sta ga prek pečin.

On kliče, pa še huje plášita se vrana;
 telo mu skoraj je zgolj ena sama rana.
 Naš tožni jok in stok razlega se čez breg,
 naposled se poleže njiju nagli beg.
 Nedaleč od grobišča zdaj žival obstane,
 kjer prednikov kosti so tvojih pokopane.
 Tja stečem, za menoj vsa družba se dreví,
 pot kažejo sledovi žlahtne nam krvi;
 njegove kodre po grmičih zrem bodečih,
 po kamenju pa polno madežev rdečih.
 Dospem, ga kličem, kličem; on mi da rokó,
 za hip odpre in kalno spet zapre oko:
 «Po krivem Bog življenje mlado mi ugrabi,»
 mi de, «ko umrem, Arikije bedne ne pozabi.
 Prijatelj, če spozna moj oče neki dan,
 da mu nesrečni sin je bil obrekovan,
 mu reci, da želim, naj s svojo ubogo sužno
 za pôkoj mojega duha ravná uslužno;
 povej mu, naj ji vrne . . .» Po besedah teh
 mrlič brezličén pred menoj leži na tleh,
 turoben zgled, kaj zmore gnev bogov na nebi,
 sam rodni oče níkdar prepoznal ga ne bi.

T e z e j.

Oj sin! moj sladki up, ki sam sem si ga vzél!
 Usluge tolike, bogovi, nisem htél!
 Do konca dni sedaj gorjupi kes me čaka.

T e r a m e n.

Takrat Arikija boječa prikoraka.
 Beží pred tvojo jezo, gre še v božji hram,
 da bi s Hipólitom se v zakon vzela tam.
 Prihaja bliže, vidi rušo pordelo,
 na njej pa se prikaže (zanjo grozno zdelo!)
 Hipólit zleknjen, razmrcvarjen ves in nem.
 Takoj verjeti noče svojim še očem;
 telo to drago zdi se ji še tuje,
 da vanj strmi, a vendar še po njem vprašuje.
 Ko se preveri, da on sam pred njo leži,
 z očmi otožnimi bogove obdolži;
 globok se stok izvije ji tedaj iz grudi
 in kakor brez življenja se k ljubimcu zgrudi.
 Ob njej Ismena — solze stiska ji gorest —

in drami jo v zavest, a prav za prav v bolešt.
In jaz, obupan ves, do tebe sem priskočil,
da točno bi poslednjo voljo ti sporočil,
ki jo, Gospod, izrazil meni je junak,
prej ko mi iz rok na tla je zdrknil vznak.
... A tam prihaja ona, ki ga ljuto črti.

7. prizor.

Tezej, Fedra, Teramen, Panopa. Straže.

T e z e j.

Zmagala si, vesêli sinove se smrti!
Joj, strah me je! Obhaja krut me sum:
nedolžen je, srce mi pravi in razum!
A le raduj se, Fedra, tu je tvoja žrtev:
naj bo po krivem ali ne, saj zdaj je mrtev.
Pa bodi, morda se še vedno motim jaz.
Zločinec je, tako mi pravi tvoj obraz.
Dovolj potrla že pogibel me njegova,
odveč bilà bi zdaj vsa pojasnila nova.
Naj zvem karkoli, saj mi ga ne vrne Had,
morda celo poveča žalost mi in jad.
Ostavil tebe bom, ostavlil bom obalo,
da sina svojega pozabim sliko žalo.
Tako me peče in preganja bridki kes,
da hotel zapustiti v veke svet bi ves.
Vse kakor da se zoper mojo krivdo dviga.
Celo ugled moj kot da tugo mi podžiga.
Ko bil bi manj poznan, bi laglje skrnil se kje.
Sovražim vse, še sámo skrb Bogov za mé.
Točil bom solze zdaj na njih darí pogubne,
a več iz ust ne bo mi prošnje zaobljubne.
Karkoli mi nakloni jadna njih blagost,
nikdar me ne poplača za vso to bridkost.

F e d r a.

Nikar, Tezej. Ni prav, da sem doslej molčala:
sinú bom tvojega vse krivde odvezala!
On ni grešil.

T e z e j.

Ojoj, udarec to je trd!
Le ker verjel sem tebi, sem pognal ga v smrt!
Je to izgovor za zlodejstvo, ženska kruta?

F e d r a.

Poslušaj, draga mi je sleherna minuta.
Tezej, tvoj sin je čist, nesramna jaz samo
sem rodoskruno vanj upirala oko.
Nebo mi je prižgalo v nedrih žar zločesti,
vse drugo pa Enona grda ima na vesti.
Da razodel ti ne bi kaj Hipolit sam
o strasti, ki vzbudila mu je gnus in sram,
je naglo šla — v slabosti moji skrajni —
in nápak obvestila te o moji tajni.
Potem pa, da zatel je ne bi še moj srd,
v valovih poiskala si je slajšo smrt.
Usoda moja z mečem bi bilà končana,
pa ni še sínova bilà nečast oprana.
Da skrušena spovem se tebi svojih zmot,
izbrala v drugi svet sem si počasno pot.
Otrov skoz žile se pretaka mi ognjene,
kot ga Medeja nékdaj vzela je v Atene.
In strup polahko sega mi v srce ta čas,
že čutim, da obhaja me neznanski mraz;
le skoz megló, ki mi pogled je zagrnila,
nebo in tebe zrem, ki sem oba žalila;
smrt jemlje mojim že očem ves njih sijaj
in dan, oskrunjen prej, dobí svoj blesk nazaj.

P a n o p a.

Gospod, umira!

T e z e j.

Da mogel z njo bi vsaj umreti
spomin na njen zločin ostudni in prekleti!
A zdaj, ko vem, kako sem zmotil se hudó,
le proč, da solze združim s sinovo krvjo.
Za mano, sina zadnjikrat objeti hočem,
nad svojo grozno željo se skesan izjočem.
Zaslužene častí mu naj prinese smrt.
Da prej uteši se njegovim manom črt,
pohčerim njo, ki jo je on presrčno ljubil,
čeprav zbog njenih svojecev mnogo sem izgubil.

Z a s t o r.

S A M O T A

I V A N A L B R E H T

Noč za nočjo
se zajedajo vame zveri.
Tiho mi kri
poslednjo pijo
noč za nočjo. —

Nekaj časa sem klel.
Zdaj se mi zdi,
da mora biti tako —
in sem jih skoraj vesel
teh bledih pošasti: skrbi.

KNJIŽEVNA POROČILA

Izidor Cankar, *Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi*. I. del. 2. snopič. Skulptura. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1928. 130 str. 47 slik.

V nagli zaporednosti je zdaj izšel drugi snopič I. Cankarjeve *«Zgodovine likovne umetnosti v zahodni Evropi»*. Večji del je bil malo poprej objavljen tudi v *«Zborniku za umetnostno zgodovino»*. Snopič obsega samo starokrščansko in zgodnesrednjeveško skulpturo, obravnavanje arhitekture je za zdaj še izostalo in bo po vsej priliki tvorilo vsebino tretjega snopiča. Prvi zvezek bo torej v nasprotju z oznanilom obsegal tri snopiče. Razdelitev pri obravnavanju skulpture je ista, kakor pri slikarstvu. Tudi tukaj imamo pet poglavij: spiritualistične težnje praktičanske skulpture, starokrščanski realizem v skulpturi, monumentalni stil 5. in 6. stoletja, ploskovito-idealistični stil 7. in 8. stoletja ter realistična reakcija v karolinski dobi. Cankar je tudi v tem snopiču svojega dela ostal zvest svojemu osnovnemu gledanju na velike probleme umetnostne zgodovine in zato moremo tu v splošnem opozoriti na oceno prvega snopiča v *«Ljubljanskem Zvonu»*, XLVII (1927), str. 505 sl. Tu samo nekaj opomb.

Na str. 139. pravi Cankar po pravici: *«Starokrščanska skulptura se ne obravnava danes več kot zgolj dekadentna umetnost antike, kot barbarsko propadanje nekdanjih plemenitih form»*. Gotovo se sme smatrati kot premagano staro pojmovanje, ki je s klasicističnega stališča videlo v delih poznoantične umetnosti zgolj znake naraščajočega propadanja. Tako pojmovanje ne more umeti ne mozaikov niti ostalih dekorativnih elementov, zlasti pa ne zgradb justinianske dobe. Ampak iskrica resnice je v tem zastarelem pojmovanju vendarle bila in to bi se po moji sodbi moralo opomniti. Vzlic vsemu občudovanju za svojstvenost poznoantične umetnosti je vendarle neutajljivo, da se dá približno izza Hadrianove dobe opazati neko naraščajoče propadanje plastične tehnike in da se je na primer sveder, ki je nadomeščal dleto, vodil s čim dalje večjo robatostjo. Ker stojita tudi v umetnosti ponudba in povpraševanje v medsebojnem učinkovanju, smemo seveda smatrati, da se je pri občinstvu prejšnji oblikovni čut zmanjšal. Občinstvo ne zahteva več finoč stare umetnosti, za katero nima pravega razumevanja in se zadovoljuje z bolj grobim. To smemo mirno označiti za upad okusa in odgovorno za to moramo imenovati stalno nadomeščanje starih kulturnih ras ter njih naobraženih rodbin z obogatelimi parveniji iz stanu sužnjevi in orientalskih plemen. Kar se je izza Constitutio Antonina, razširitve meščanskih pravic iz leta 212. nazivalo civis Romanus, je bilo bistveno različno in kulturno manjvredneje,

nego kar je približno v času Avgusta nosilo ta ponosni naslov. Cankar prinaša nekako kot prvi dokument novih umetnostnih teženj relief iz Konstantinovega slavoloka v Rimu (cesar obdarja ljudstvo). Po pravici! Relief razločno kaže posebnosti novega stila. A pri tem bi se vendar ne smelo zamolčati, da je Konstantinov slavolok kot tak vendarle spomenik iz dobe propada. Dejstvo, da se je novi slavolok postavil z rahlo predelanimi reliefi in dekoracijskimi kosi z zgradb Trajana, Hadrijana in Mārka Avrelija, ki so jih morali v to svrhu porušiti, je vsekakor resnično barbarstvo in da so prvotne cesarske portrete nadomestili kratkomalo s Konstantinovimi potezami, starejših del torej niso občutili kot tujevrstne ostanke neke pretekle umetnosti, to je nedvomno znamenje umetnostnega siromaštva. Ako je renesansa besnela proti starim spomenikom, je delala to samo, da je dobila surov material, in podirala je stare spomenike, ker se je zavedala, da zna sama ustvariti boljše. Graditelji Konstantinovega slavoloka so čutili obratno. Vsekakor se bomo čuvali dandanes, da bi podcenjevali sodobne dele Konstantinovega slavoloka, kakor se to dogaja večinoma pri klasičnih arheologih. Razvoj naše lastne moderne umetnosti nam kaže, da imamo tudi v otroškem in primitivnem izraz nekega umetnostnega hotenja. Reliefni stil konstantinskih frizov razločno kaže novo: neko stremljenje po ploskovitosti, krepke izolirajoče konture, risbe, vpraskane z dletom ali svedrom, torej pojavi, ki tirajo relief v smeri k slikarstvu, nadalje simetrična razporeditev, svojevrstna perspektiva in enakomeren tok kretenj, cesar v frontalni vpodobitvi po velikosti dvignjen nad svojimi podaniki itd. Z izjemo krepkega poudarka frontalitete so to same poteze, ki so tipične za vso negrško, predvsem orientalsko reliefno umetnost, in sicer prav tako za egipčansko, kakor za babilonsko in perzijsko. H. Schäfer, *Von ägyptischer Kunst*, je na strani 184. v svoji analizi egipčanske risarske umetnosti že opozoril na paralelo s Konstantinovim slavolokom. Na Konstantinovem slavoloku te tendence niso čiste, temveč v zvezi s klasičnimi tradicijami, a prav zato lahko tukaj razločno opazujemo, kako se stare oblike krhajo zaradi notranjega razkroja in kako pronika in šibkih točkah v nekem zmislu mladostno in čvrsto, najsi tudi za klasično občutje nekoliko robato bistvo Vzhoda ter ustvarja s svojim trajnim učinkovanjem nove oblike. Ta veliki proces orientalizacije, ki zgrabi celokupno področje antične kulture, predvsem religijo, in ki mu je ta slednjič tudi podlegla, se uveljavlja pač tudi na polju poznoantične umetnosti in bi ga moral pisatelj kolikor toliko izvesti, četudi ni treba iti tako daleč kakor morda Strzygowski. Ako avtor na strani 154. še enkrat poudarja svoje programatično stališče in označuje odgovor na vprašanje o temeljih poznoantične, odnosno zgodnjekrščanske umetnosti kot malo važno, se njegovemu pojmovanju ne morem priključiti, kakor je tudi pravilno, ako pravi: «Če kakšna kulturna skupina sprejme kak tuj stil, ga sprejme zato, ker ji je prikladen, ker ga koš svoj duhovni izraz potrebuje; le v takem primeru more biti importirani stil živ in ploden tudi na novih tleh, drugače ostane jalov kuriozum.» Orientalizacija poznoantične kulture je vendar ne-utajljiva, zakaj se potem ne izvajajo logične konsekvence iz citiranega stavka? Saj je umetnostni historik tudi historik in si mora postaviti vprašanja po «odkod», drugače ravno ni umetnostni historik, temveč umetnostni znastvenik. Odtezati se odgovoru na to vprašanje, se pravi, igrati politiko ptiča noja.

Po pravici poudarja pisec uvodoma velike težkoče, ki se obravnavanju starokrščanske skulpture stavijo nasproti. Po eni strani rimske umetnostne zgodovine od prvega do četrtega stoletja še ni dovolj varno uteme-

ljen, po drugi se dá material le s težavo pregledati in je deloma nezadostno reproduciran. Tu je potrebno še jako mnogo truda polnih podrobnih raziskav in najožjega sodelovanja klasične arheologije, krščanske arheologije in novejšje umetnostne zgodovine, preden se bo mogla pisati umetnostna zgodovina pozne antike in prehoda od antike do srednjega veka. Cankarjeva «Zgodovina likovne umetnosti» pa tudi noče rešiti vseh problemov, temveč hoče biti samo širokopotezen in pobuden poizkus uvrstitve krščanske umetnosti v obči kulturni razvoj. A prav tako malo, kakor je poznoantična kultura enotna celota, marveč tekó razne struje druga poleg druge in se križajo, prav tako malo smemo smatrati poznoantično in zgodnjekrščansko umetnost kot enotno celoto. Že zgoraj sem poudaril, da je izrazito karakteristična za duševno obličje te periode orientalizacija. A Rim orientu ni podlegel brez boja, temveč se je dolgo upiral, dokler mu niso ohromele sile. Bilo je dvoje zelo različnih struj, ki sta sprejeli boj zoper orientalizacijo in ki jih utegnemo zasledovati tudi še v naših spomenikih. Ena je klasicistična; kot nosilce te si moramo predstavljati pač predvsem pogansko ostali del plemstva, druga krepkejša, najsi tudi le za kratko dobo učinkujoča, je bila tista ljudska, realistična umetnost, ki jo najdemo predvsem na celi vrsti sarkofagov, zlasti poznoantičnih lovskih sarkofagov. Zdi se seveda, da ta poslednja struja ni imela nikakšne vodilne vloge, marveč da se je zaključila zgodaj, z zavzetjem Rima v letu 410. Ta vzporednost raznih struj, klasične, poljudno-realistične ter njuna borba zoper vzhodne vplive stopa pri Cankarju preveč v ozadje napram zaporednosti raznih stilov.

Pri obravnavanju ploskovito-idealističnega stila v 7. in 8. stoletju razmotriva Cankar še enkrat vprašanje, ali je tako zvana umetnost ljudskega preseljavanja nadaljevanje predzgodovinske ljudske umetnosti ali ni vse bolj logični razvoj starokrščanskega stila. Pisec se je odločil za zadnje. To obširno razmotrivanje vprašanja so pač izzvale moje in opazke nekega drugega recenzenta k dotičnemu poglavju prvega snopiča. A priznati moram, da me Cankarjeva izvajanja tudi zdaj ne morejo prepričati. Avtor piše na str. 215.: «Barbarska plemena, ki so ob preseljavanju narodov zasedala zahodno Evropo, niso prinesla tjakaj svoje lastne umetnosti, ki bi bila kako nasprotje umetnosti nekdanjega rimskega imperija in ki bi kot svojstven duhoven izraz stopila v tekmo z izrazom stare, utrujene duševnosti. Pragermanska in pač tudi ostala barbarska umetnost je bila sila revna in se ni javljala drugače kot v skromnem ornamentiranju rabnih predmetov; ta ornamentika je bila zgolj linearno izvedena, torej geometričnega značaja, in v njej še ni onih ornamentalnih motivov, ki so značilni za dobo preseljavanja narodov.» To ne soglaša tako docela! Predzgodovinska umetnost Evrope je dospela na svoji zadnji razvojni stopnji preko zgolj geometrično-linearne, kar nam pokaže pogled na umetnost laténske dobe in na zgodnjegermansko umetnost. Po pravici je pripomnil že Hoernes v svoji «Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa»: «Die La Tène-Periode eröffnet den Lebenskreis der mittelalterlichen Kunst Europas.» In če trdi na drugem mestu svojega dela, da ovladuje življenska sila oblik, ki so jih Kelti kot vodilni narod uvedli v umetnostni svet severa, predvsem zgodnjekrščansko umetnost na britanskih otokih in se razcveta «in der Zackenfülle, den durchbrochenen Rosetten und den stilisierten organischen Gestalten des gotischen Stils, der auf demselben Boden entstand wie der La Tène-Stil», potem ima, vsaj prva trditev, svoje potrdilo v tem, da se je na britanskih otokih ohranil keltski duh v taki čistosti kakor nikjer

drugod. Seveda ne bo nihče mogel popolnoma zanikati poznorimskih, anti-klasičnih elementov, prav tako malo, kakor na primer grške v latenskem stilu. A najsi tudi so elementi antični, duh njih porabe je docela originalen. Kako se je razvoj približno izvršil, je na koncu svojega dela o starogermanski živalski ornamentiki nakratko skiciral Bernhard Salin: «Jahrtausende lang vorher, und nachher so gut wie immer bewegte sich die Kulturströmung hauptsächlich in entgegengesetzter Richtung, vom Süden nach dem Norden, und während der nächstvorausgegangenen Jahrhunderte hatte namentlich der vom Südosten kommende Kulturstrom dem Norden eine Menge neuer Motive aus der klassischen Kunst zugeführt. Jetzt aber, nachdem der Verkehr mit dem Süden abgeschnitten war, wurden diese Motive von den nördlichen Germanen umgebildet, und zwar in voller Übereinstimmung mit der germanischen Eigenart. Es geschah frei von jedem Einfluss, und so war es naturgemäss, dass sie gerade den individuellsten Zügen Ausdruck verliehen. Auf Grund dieser Eigenart verbreiteten sich die neuen Formen überraschend schnell über das ganze Gebiet, welches damals von Germanen bewohnt war.» Podobno sodi tudi F. A. van Scheltema «Die altnordische Kunst», ki pa v nasprotju s Hoernesom v umetnosti latenske kulture in nordijskega sveta ne vidi dveh enako usmerjenih pojavov. Dočim vidi v prvi izravnavo s klasično južno umetnostjo, zve v umetnosti skandinavskih plemen «die letzte Steigerung, der die abstrakt-ornamentale Nordkunst überhaupt fähig war, da sie damit zum Höchsten, der ornamentalen Bewältigung des tierischen Körpers fortgeschritten war; dies wiederum durch immanente Kraft, keineswegs durch bestimmenden Einfluss der spätrömischen Kunst, deren Elemente zwar nach dem Norden vordrangen, aber genau so abgebaut wurden, wie alles, was früher in der Stein- und Bronzezeit durch die Wellen südlicher Kulturen an Kunstformen angespült worden war.» (Po Menghinu v 3. izd. M. Hoernes a «Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa»; dela samega nimam pri roki.)

Ti ugovori ne morejo in ne smejo zmanjševati vrednosti Cankarjevega dela. Stvar kritike je pač, da se, često tudi bolj nego ji je ljubo, bavi z negativnimi stranmi in da dobi izraza malone samo nasprotno naziranje. To se mora seveda tem prej zgoditi pri področju, za katero se bije tako srdita borba, kakor je to zgodnjekrščanska umetnost, in pa pri tako subjektivni knjigi, kakor je ravno Cankarjeva «Zgodovina likovne umetnosti». A pri vsem tem ostane vendarle še dovolj tega, s čimer mora čitatelj soglašati. Tudi oni, ki pisatelju ne more pritrjevati v vsem, bo dragoceno, pobudno in v mojstrskem jeziku pisano knjigo hvaležno pozdravil. Kar se je v tem pogledu reklo v oceni prvega snopiča, velja v polni meri tudi za ta drugi. Oprema in tisk sta slej ko prej odlična, podobe v obilnem številu, zadostni velikosti in ako mogoče le še bolj posrečene nego v prvem delu.

Balduin Saria.

Jurčič Josip: Zbrani spisi. Uredil Ivan Prijatelj. V. zvezek. V Ljubljani 1927. XXVII + 489 str. Cena 80 Din, v celem platnu 100 Din, v polusnju 106 Din.

Zvezek kaže Jurčiča na nekakem višku njegovega delovanja, v obdobju 1869.—1875., ko se je udejstvoval kot politik, žurnalista, leposlovec in založnik; v urednikovem uvodu je vsa ta vzajemno se prepletajoča delavnost Jurčičeva podrobno ločena in razjašnjena, gradivo samo pa kaže Jurčiča leposlovca ob preokretu od romantike k realizmu, ko je ustvaril «Doktorja Zobra», s katerim se je «slovenska literatura skromno uvrstila ob svetovne literature». — Svoj glavni cilj, kako «bi se Slovenci ovestili kot enoten narodni organizem in se kot tak v kulturnem tekmovanju uvrstili ob druge večje narode ter dosegli

od njih zase priznanje kvalitativno enakovrednega člana človeštva», je Jurčič tudi v tej dobi skušal doseči ne samo z žurnalističnimi članki, ampak enako z leposlovjem, ki mu je tako po večini le ideja ali politična teza, podana v prikupnejši leposlovni obliki. Tako mu publicistična dnina ne ovira pisateljskega peresa, pa naj je že v Mariboru pri «Slovenskem narodu» ali v Sisku pri «Südslavische Zeitung». Srečna pavza, ki mu jo nakloni nepričakovana dediščina, je za tega ob večnem delu živečega človeka samo dobro došel povod, da se za svoje življensko delo še bolj izvežba.

Živeč, kakor njegovi drugovi, v politiki in od nje pričakujoč, da se bo ž njo njegov narod zavedel svoje samobitnosti in si priboril priznanje enakopravnosti in enakovrednosti z drugimi narodi, je Jurčič prav v tem času s svojo publicistiko dosegel velik uspeh: sestanek slovenskih in hrvaških politikov 8. novembra 1870. v Sisku, ki mu je potem sledil kongres jugoslovanskih politikov 1. decembra 1870. v Ljubljani. Najpomembnejši ob teh dveh sestankih je pač princip, ki je oba omogočil: Slovenci so zapustili rusofilstvo Celestinove marke in krenili na pot demokratične, organsko se razvijajoče jugoslovanske politike, ki se je ob pristanku Hrvatov razvijala v smeri jugoslovanske federacije, ki bi jo naj tvorile avtonomne in ravnopravne edinice. Odkar se je bil Jurčič 1871. po nenadni smrti Tomšiča vrnil iz Siska v Maribor k «Slovenskemu narodu», je ostal trajno pri žurnalistiki. Toda vprav v Mariboru ga je pričakoval težak problem, ki ga je bilo treba rešiti: ob Trstenjaku kot nekakem središču se je bila začela specifično štajerska akcija in smer, ki bi naj dobila izraza tudi v leposlovnem listu, ki pa bi v nasprotju z nekdanjim Stritarjevim «Zvonom» bil «praktičnejši». Jurčič je ob povratku v Maribor našel že «fait accompli», iz katerega je naslednje leto izrasla Trstenjakova «Zora», živo nasprotje Stritarjevemu «Zvonu», ki je poudarjal prvenstvo artistske beletristike in njen veliki pomen tudi v narodno-političnem zmislu. Jurčič, ki je bil v teh vprašanih istih misli kakor Stritar, se zato pri «Zori» vidneje ni mogel udeleževati; zato pa ni opustil svoje ideje, «Slovenskega pripovednika», dasi so nje oživotvoritev zaenkrat porinili v ozadje ostri in strupeni politični boji prve naše «farške gonje» v letih 1873.—1875. Ko pa je postajal politični pritisk Auersperg-Lasserjeve vlade vedno hujši, se je Jurčič sam javno odpovedal neplodnemu in duhá morečemu politikarjenju ter pozval na novo delo na literarnem polju. Kakor je svoj čas Janežič ob «Slovenskem glasniku» izdajal serijo leposlovnih knjig, «Cvetje», tako je sedaj Jurčič ob Stritarjevem «Zvonu» sklenil izdajati svojo «Slovensko knjižnico». Kako resna mu je bila ta misel, dokazuje pač dejstvo, da je kar prvo leto, 1876., izdal šestero knjig, med njimi štiri slovenske izvirne (Doktor Zober, Tugomer, Med dvema stoloma, Na Žerinjah) in dva prevoda (Kalifornske povesti, župnik Wakefieldski), prelep knjižni dar, kakor ga Slovenci v teku enega samega leta dotlej še nikdar nismo dobili. Nadaljevanje je zavrlo dejstvo, da slovenska kritična javnost, kolikor je je bilo, pomembnosti tega knjižnega daru ni razumela, in da izdajatelja — pač tudi zaradi tega — naročniki niso dovolj podprli.

Vse Jurčičevo leposlovje te dobe je verna slika njegove duševnosti in njegovih nazorov. Dasi so ga pri vsem njegovem pisanju vodili pretežno umetnostni vidiki, vendar ni nikdar zapadel v kak «l'art pour l'artizem»; sedaj pa se je ob študiju literarne teorije in takratnega svetovnega slovstva v njem izvršil preokret od romantike k realizmu: na mesto izjemnih postav in zapletenih zgodb stopi risanje značajev, originale zamenijo tipi. Povrhu se v njegovem delu oglašča etični princip, ki vrholiči v značilnem nasprotju, v

katerega stavi Jurčič svoj slovenski realizem proti francoskemu realizmu George Sandove, nasprotje, ki ga izvaja iz razločka med slovensko in francosko miselnostjo: «Francozi naredijo iz prešeštva komedijo, mi moramo imeti tragedije.» Kako si je tako rešitev zamislil, je pokazal v noveli «Moč in pravica». Enako sta mu povesti «Na kolpskem ustju» in «Vojna krajina» preko svoje snovne zanimivosti še dokaz slovanskega individualizma, ki bi — po Jurčičevem prepričanju — moral biti idejna podlaga za višje in večje slovanske politične zveze, ilustracija Jurčičeve koncepcije, da se naj Slovenija kot samobitna, torej kot samostojna enota državno-politično zveže z južnimi brati. Enako je feljtonistični roman «Ivan Erazem Tattenbach» tudi sodobna politična ideja, ilustrirana ob zgodovinskih dogodkih zrinjsko-frankopanske zarote, in še posebno onih načrtih tega gibanja, ki so imeli namen, s pomočjo častihlepnega štajerskega nemškega grofa slovenske pokrajine odtrgati od nemško-centralistično vladane Avstrije ter jih zediniti z bolj ali manj državno samostojnim južnim slovanstvom. Umevno je, da je taka ideja ali tendenca večkrat prihajala navzkriž z umetniško platjo literarnega dela in mu bila naravnost na kvar. Brez vsake take ideje in brez sočasne tendence je «Doktor Zober», v katerem je Jurčič samo pripovednik, ki riše značaje in pripoveduje zgodbe, kakor izhajajo iz nature raznih «junakov».

Vso to, tukaj na kratko posneto mnogovrstnost Jurčičevega delovanja v tej za njega kratki, a tako nenavadno plodni dobi, je urednik v uvodu razbral s fino, v globine pisateljevega duha in v podrobnosti njegovega dela segajočo analizo, ki se ob stalnih širokih piščevih vidikih sama po sebi zgrne v pregledno sintezo. Štirideset strani obsegajoče opazke prinašajo vse, kar je za umevanje priobčenih spisov potrebno, in res tudi samo to. Človek se razveseli vsakega novega zvezka te znamenite serije, ki bo počasi postala prave «gruntne bukve» naše lepe literature; želel bi si samo, da bi se nje naslovna stran, ki je s svojo tipografijo za današnje čase pravi anahronizem, primerno modernizirala. Danes zmoremo v teh rečeh tudi v Ljubljani že kaj več ko v preteklem stoletju — in taka zbirka zasluži v resnici tudi dostojnejše tipografsko lice.

J. A. G.

Bernard Shaw: Sveta Ivana. Poslovenil Oton Župančič. Slovenska Matica v Ljubljani, 1928. Str. 126.

Angleži so sežgali Ivano, Anglež — oziroma Škot — ji je posvetil največje, najnežnejše delo, kar se jih ukvarja z njeno usodo. Obilna je literatura o Devici. Že v Shakespeareovem Henriku VII. nastopa kot pomembna oseba, toda iz političnih razlogov zabrede v opolzko vlogo. Voltaireova «Pucelle», malce smešna, služi v prvi vrsti za pobijanje takratnih družabnih institucij, dočim je Schillerjeva «Jungfrau von Orleans» romantično neresnična. Šele Quicherat je 1841. objavil o lorenski pastirici realistične študije, ki so vzbudile toliko zanimanja, da sta Američan M. Twain in Škot Andrew Lang očrtala njen životo-pis, ali olupšan. In 1908. se jima je pridružil realist A. France. Vse te vire je Shaw pretresel na 50 straneh drobno tiskanega uvoda, ki ga nam slovenitelj, žal, ni podal. Dostavil bi lahko še dokaj spisov o lorenski razsvetljenki; evo nekaj imen: Southeyeva pesnitev (1795.), Micheletova zgodovina, Barbierova petdejanka z Gounodovo godbo (1873.), Mermetova opera (1876.). Po Ivanini kanonizaciji 1920. pa kar bohoti zadevna književnost. Samo leta 1924. so nastopili Fr. Porché z lirično dramo, Jos. Delteil z živahno «biographie romancée» in gospodična Mercedès de Acosta s tragedijo «Jehanne d'Arc».

Shaw je osvobodil deklet iz Domremyja vseh osladnosti. Brez priveskov in prikupnih prilastkov deluje pred nami preprosta in skromna v besedah, kakor

je bila skromna v obleki. Junaška in domača, istinita in jasna stopa po začrtani poti, zamaknjena in pametna vabi gledalcem solze v oči. Skoro neumljivo je, da je sprožila «Saint Joan» polemike po anglosaksonskem svetu: baje zane-marja nadprirodno stran. Pa — naj bi mar občinstvo slišalo neizrazne glasove nadangelov Gabriela in Mihaela, svete Katarine in Marjete? Izvoljenka sama jih čuje, slednji njen korak se ravna po nebeškem odzivu. Tajnost ohrani na ta način svojo prisrčnost in učinkovitost. To je misterij duše.

Shaw je podelil novost in silo svojemu zasnutku z jarkim nasprotjem med zanosito junakinjo in njeno okolico, kjer vdelavajo vse spletke koristolovstva in slavohlepja. Plemstvo in duhovstvo in sodstvo je predočil v pestrih barvah in nestrpnem direndaju. Živa zgodovina se razvija pred nami. Čutiš, da je ni obudil knjigobrski, ampak bistri vidovitega veleuma.

Prva slika vodi v Vaucouleurs pred stotnika Baudricourta. Ivanka ga prosi za konja in orožje, da bi mogla nad tujega osvajača. Omahljivi razustnik, pravcati vojaški birokrat, se naposled vda vedri volji čudovite ovčarice... V Chinonu se nam razodene zadrega plahega dofena, ki pritiskajo nanj posvetni in duhovski veljaki, tako da bi najrajši vrgel puško v koruzo. Tudi Ivanki se želi ogniti, toda vojaštvo je očarano od nje. Kmetica, preoblečena v borca, je zanimiv prikaz: zasluh se ji dovoli. (V angleškem predgovoru trdi avtor, da je bila Darkova prvoboriteljica za razsodno žensko nošo, kot dve sto let pozneje švedska kraljica Kristina, kot Chevalier D'Eon in mnogo drugih junakinj, napravljenih po moško.) Ivanka ugane med dvorjani skritega prestolonaslednika in ga na samem pregovori kakor v naslednjem prizoru Dunoixa, da navali z njo na Angleže. Uspeh ugotoviš v četrtem dejanju, ki je s šestim najjačje. V šotoru zborujejo grof Warwick, angleškega kralja miljenec, in angleški kaplan Stogumberski, debeli zastopnik britske sebičnosti. Pomenek je izredno močan. Duh časa se razgalja pred publiko. Warwick zahteva, da se mladenka spali kot večča: britanska moč ni mogla biti srta drugače ko s čarobo. Predvsem pa seveda mu gre za obrambo fevdalne kaste. Ivankin načrt, odpoditi vsiljivce iz vseh dežel, koder se govori isti jezik, mu je anticipiran nacionalizem. Beauvaiski vladika ruje proti njej, ker Devica brez cerkvenega posredništva naravnost občuje z Bogom: ona torej začenja protestantizem! Ivanka je bila prva protestantska mučenica, veli Shaw v nekem komentarju. Pridigar Stogumber divjá zoper njo zaradi čudežev: teh se premalo godí na Angleškem.

V 5. sliki — kronanje v Reimsu — zbode v oči posebno to, kako Ivanka prenaša materinske nagone na Karla in domovino. Zatem se otvori najpomembnejši del kronike: obsodba in sežig (1431). Z enostavnimi pomočki — brez preproščine ni trajne lepote — je dosežen najgloblji dramatični učinek, vprav shakespearški, le še bolj stisnjen in urejen. Vobče rišejo zgodovinarji Ivankine krvnike kot nizkotne podleže. V svoji razlagi Shaw zavrača to mnenje: bili so pošteni kakor njih žrtev, samo v tedanjih vodah so plavali. «Vsaka posvetna oblast naredi iz ljudi kanalje», priznava sam inkvizitor (82). Epilog, izviren kot le kaj, se vrši v snu. Karlu VII. se pojavijo Ivanka in vse osebe, udeležene v njeni nesreči. Ena ji naznani, da je 25 let kesneje nje krivda ovržena. Vojščak, kateri ji je na grmadi pomolil križ, pove, da ima za ta blagi čin vsako leto en dan dopusta iz pekla, kjer pa ni posebne hudine. Črn gospod s cilindrom, prihajajoč iz Rima, sporoči, da so jo posvetničili. Tedaj jim ona predlaga, da bi se vrnila med zemljane in nadaljevala svoje poslanstvo. A glej! pri tej priči se vsi v grozi razbegnejo, edini vojak ostane, dokler ne bije polnoč. «O Bog, ki si ustvaril to prelepo zemljo, kedaj bo pripravljena spre-

jemati Tvoje svetnike?» zaključuje rajnica. Tako se plastični privid prošlosti zaostri v pikro puščico na sedanje človeštvo, zlasti pa angleštvo.

Pričujoči umotvor kakor cel niz prejšnjih opravičujejo odgovor, ki ga je pisec dal na vprašanje novinarske poizvedbe, kateri so trije najboljši živeči dramatiči v Angliji: «Bernard Shaw, B. Shaw in Shaw»... Slovenska izdaja je dostojna vrstnica izvirniku tako po tiskarski kot po jezikovni obliki. Prelagatelj je še vedno odličan tvorec in več izbiralec besed, kar je treba v dobi «benzitinadmila» ponovno poudarjati. Njegove vrline krepko odtehtajo to ali ono pravopisno nedoslednost ali nedostatno korekturo. A. Debeljak.

O Župančičevi «Veroniki Deseniški». V 3. številki «Slovanskega prehleda» je Fr. Koblar, urednik Doma in sveta, objavil za pesnikov jubilej kratek informativen esej o O. Župančiču. Zanimiva v tem članku je posebno Koblarjeva sodba o «Veroniki Deseniški». Čitatelji «Ljubljanskega Zvona» se utegnejo še spominjati srdite polemike med Ljubljanskim Zvonom in Domom in svetom, odnosno med Koblar-Vidmarjem in Fr. Albrechtom, polemike, katere povod je bila Župančičeva «Veronika». Danes sodi Fr. Koblar o «Veroniki Deseniški» takole: «Na tej najvišji višini je Župančič zasnoval tudi svojo historično tragedijo «Veroniko Deseniško» (1924). Po njegovih lastnih izjavah je hotel v nji pokazati «rojstvo slovenske duše». V resnici je to simfonija najkрасnejših pesniških slik, prelivanje tradicionalne narodne vere v novo notranje očiščenje, gledanje v dušo in pojmovanje greha. S pomočjo historičnih dogodkov se je pesnik spojil s svojimi osebami v enoto človečanstva in poskusil pogledati v slovensko dušo, ki zre v svet čisto in jasno. Drama je sicer vzbudila ostre kritične spore, gotovo pa je, da je Župančič zлил v nji z neobičajno virtuoznostjo dramatične žilje z epskimi in lirskimi.» Fr. A.

K R O N I K A

Kolektivna razstava † Ivane Kobilce. V dobi razširjene slikarske izobrazbe so slikarske diletantke tudi med Slovenci kaj pogoste; srečujemo jih v vsem XIX. stoletju. Sodobniki so jim pogosto pripisovali mnogo večji pomen nego ga je mogla zgodovina pozneje odobravati. Samostojnih dejanj v njihovem delu docela pogrešamo, znamenje, da so se udejstvovalle izključno v mejah prejetih naukov in zato tudi zastonj iščemo žive zveze s tokom umetnostnega razvoja, ki je šel mimo njih in jim pustil samo pečat lokalne in trenutne pomenljivosti.

Razstava Ivane Kobilce, prirejena poldrugo leto po slikaričini smrti v Jakopičevem paviljonu, je seznanila Slovence s celotnim delom sodobnice impresionističnih mojstrov, ki se je umetnosti popolnoma posvetila in dosegla svoje lastno mesto v razvojni zgodovini našega modernega slikarstva. Kolekcija dve sto slik, pastelov in risb, katere je razstava pokazala, bi se dala podvojiti, in to je vsekakor dokument izredne delavnosti in duševne prožnosti. A še v izbrani obliki je zadoščala razstava za spoznanje, da nimamo opraviti s tehnično rutinirano diletantko, ampak z resno stremečo umetnico, ki je preživela različne razvojne dobe v svojem delu ter ž njim odgovorila na umetniška vprašanja svojega časa.

Prve korake umetniškega šolanja je napravila Ivana Kobilca na Dunaju, kjer je kopirala holandska cvetlična tihožitja in genre, pa tudi Tintorettove portrete. Ne da bi mogli po teh delih sklepati o poznejšem izživljanju umetniških vplivov, moremo videti v izberi snovi že zgodaj ljubezen do predmetov, ki jih

Kobilčina tvorba stalno spremlja. Resen slikarski študij se pričinja v Monakovem, kjer več let slika v akademski delavnici Aloisa Erdelta. V tem času se je močno poglobila v delo in naslikala dolgo vrsto študijskih glav in portretov ter zgosčila svoje slikarske pridobitve v nekaterih genrih, ki so zasloveli: v «Citrarici», «Kavopivki» in v «Babičini skrinji». Erdeltova šola je privzgojila Kobilci zelo precizno tehnično znanje, ki ume svoj predmet interesantno podati, a njeni temelji so v ljubezni do Holandcev, v prevelikem spoštovanju temnih, galerijskih del iz preteklosti in zato na njih ni mogla zrasti sodobna orientacija. Kobilčina dela iz te dobe so polna simpatične šolske discipline in pričajo o talentu, ki družiti toplo razmerje do modela s solidnim, mestoma temperamentnim slikarskim znanjem in barvnim okusom. V posameznih primerih so celo barve svetlejše, a vendar ostajajo v okviru akademizma ter komaj napovedujejo razvoj. Vse takratno delo Ivane Kobilce se dá označiti z dobrim slikarstvom v delavnici, ki je nastalo v separiranju od sodobnega življenja.

Morda je znanstvo s Ferdinom Veselom, morda monakovski modernizem pozneje vplival na spremembo v naziranju. Ivana Kobilca pričinja v počitnicah slikati študije kmečkih interierjev, tipe in celo plein-airje in v teh delih se nazor o barvi docela izpremeni. Odkrije prirodno luč, katere v začetku tehnično še ne zmaguje in se zaenkrat zadovolji s svetlejšo slikanim genrom, z «Likaricami». To delo je značilno za njen razvoj v barvnem pojmovanju, vsebinsko pa se komaj loči od del, ki so nastala vsa v okviru akademske šole. Skice in študije za to delo, ki so ohranjene, so plod neposrednih vtisov in zato tudi slikarsko v mnogem pogledu interesantnejše, kot dovršena slika, za katero so bili modeli postavljeni in v posameznostih prerigorozno slikani. Luč, ki ima že vidno vlogo v «Likaricah», pridobi na pomenu v onih, ki jih je slikala v prosti naravi. Tako sta slikana otroška genra «Pri vodnjaku» in «Iz malega sveta» v polnem solncu; tehnično pa umetnica še ni preživela nove orientacije. Belina v slikah je kredasta in brez prave luči. Daljši korak pomenita deli «V lopi» in «Poletje», kjer se je intenzivno vživljanje v zeleno naravo zgosnilo v precej sodobno slikarsko dejanje. V vseh naštetih delih vendar Kobilca ni zatajila svoje šolske discipline. Ostalo je še vedno nagnjenje k vsebinsko organizirani sliki, kar daje Kobilčini delom te dobe pomen plein-airistično slikanih genrov, z enakomernim zmisлом za vse detajle in s skrupulozno varovano risbo. Koloristična enotnost ni glavni poudarek teh del in to so opazili tudi njeni sodobniki.

Ivana Kobilca je v Monakovem prejela vse slikarske impulze, kar jih je moglo mesto nuditi. Programatično se je postavila med tamkajšnje moderniste, spoštovala je Uhdeja in druge ter se vživela v novi način slikanja, zavedajoč se, da se s tem odpoveduje šolskim naukom in pričinja slikati v skladu z novodobnimi nazori. V tem prepričanju leži vzrok, da je Monakovo ni povsem zadovoljilo; v začetku devetdesetih let se napoti v Pariz in tu nastanejo dela, ki so snovno najsvobodnejši njeni proizvodi. Genreska vsebina stopa popolnoma v ozadje in tudi tehnična obdelava se v svobodnejši kretnji odpove motečim detajlom. Ostala pa je vkljub tej potezi zmerna; njen temperament, ki je bil v Monakovem vzgojen, ni mogel biti ekstremen. Spoštovala je impresioniste, v njih vrste pa ni mogla stopiti, ker bi morala zato žrtvovati doslej vedno varovane tridicionalne slikarske čednosti in se popolnoma odpovedati vsebinskemu pripovedovanju, kar je še vedno ostala ena najbolj bistvenih potez njenega značaja. Njeno prvo nagnjenje sta bila genre in tihožitje; njima je ostala v bistvu zvesta do konca.

Nagli in ravni razvoj slikarstva Ivane Kobilce se v poznejši dobi ne dá tako jasno zasledovati. Njena dela iz Bosne, kamor jo je pozval sarajevski škof, so včasih zelo izrazita, včasih kompromisna, kar je pri slikarju, ki mora izvrševati naročila, precej razumljiva stvar. Vračajo se spomini na vse preživljene razvojne faze, v zrelejši in tehtnejši formi. Kobilca, ves čas mnogo študira; v Bosni ustvarja tipe z narodopisnim zanimanjem, slike običajev, pa tudi cerkvene dekoracije. Za njen dotedanji razvoj je slikanje cerkva precej tuj predmet, ki se ga nerada loti in jo preko mere veže v njeni slikarski svobodi. Slika tudi portrete in v marsikaterem se javljajo pridobitve njenega monakovskega tehničnega znanja. Koncem bosanske dobe se vrača k svetlim barvam, a solnca se izogiba; slika fino niansirane ženske portrete, pogosto v zvezi s cvetjem, ter dosega pristno ženske, rafinirane efekte.

V to dobo pada njeno največje delo, alegorija «Slovenija se klanja Ljubljani». Danes je povsem razumljivo, da tak predmet ni mogel povzročiti odlične slikarske enote v delu Ivane Kobilce. Idejni prepad med nalogo, ki pripada prejšnjim stoletjem, in med realistično orientacijo umetnice je že tedaj konstatiral Rihard Jakopič v «Ljubljanskem Zvonu» 1903. Delo ima mnogo zelo dobrih posameznosti med figurami, tihožitji in krajino, a ostaja zbirka posameznosti, katerih čas ni več zmožen zvezati s kompozicionalno idejo v dekorativno celoto. Težišče slikarstva Ivane Kobilce je preveč vezano na intimno obdelavo predmeta, da bi mogla organizirati podobo z naročeno monumentalnostjo.

Berlinska doba, ki traja od 1906. do 1914., prinaša nadaljevanje v zmislu zadnjih bosanskih del. Kobilca slika tedaj večinoma portrete in cvetlična tihožitja ter v njih daje vse subtilnosti svojega predmetnega pojmovanja in finese dozorele slikarske tehnike. V portretih se dá mogoče opaziti nekaj vpliva treznega nemškega pojmovanja, ki včasih rodi zelo kozmopolitska, a tudi nekoliko suhoparnejša dela. Pravo polje Kobilčinega slikarskega izražanja tvori poslej, tudi po vrnitvi v Ljubljano, njeno cvetlično tihožitje. V njem so vsa razživi in ustvarja neskončno skalo barvnih in karakternih emocij od najnežnejšega šopka pomladnih cvetov do košatih poletnih rož in jesenskih križantem. Vmes nastanejo nekateri dobri portreti; tako Ivan Hribar in nekatere ženske podobe. Sredi svojega delavnika umre Ivana Kobilca nepričakovano, nekaj tednov pred svojo petinšestdesetletnico, v svoji rodni Ljubljani.

Ivana Kobilca ni imela sreče, da bi živela v središču, kjer bi neposredno doživela velik umetniški pokret, se mu s svojim življenjskim delom pridružila in dosegla pomen onih slikaric, ki so spremljale n. pr. francoski impresionizem. A njeno delo ima večjo osebno distinkcijo, ker ne vtone v struji in ne v času, kakor je to pri omenjenih umetnicah. Slovenka Ivana Kobilca je prinesta v svoj poklic vso nobleso starega meščanstva in se je, sodružica in prijateljica izbranih evropskih duhov, z vsemi problemi umetnosti pečala sama ter jih reševala s svojim delom. Temu morda manjka elan bojevite pristašice revolucionarnih struj, ima pa finese, ki izvirajo iz redko čistega notranjega življenja slovenske umetnice. Njena posmrtna razstava, ki je domovino šele seznanila z njenim delom, je postala intimen dom z mnogimi predmeti, okoli katerih so se pletli topli spomini na življenje naše slikarice, ki je bilo doslej najzrelejša ženska osebnost v našem slikarstvu. F. M e s e s n e l.

Foto A. Berthold

France Veber